

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΦΩΚΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Σ Ε Λ Ι Δ Ε Σ

ΑΠ' ΤΗ ΦΩΚΙΔΑ

ΑΜΦΙΣΣΑ
1983

Ἐκδίδεται κάθε τρίμηνο ἀπ' τὴν

Ἑταιρεία Φωκικῶν Μελετῶν

Ἀμφισσα. Πανουργιά 1

Τεύχος 25, Ἰανουάριος - Μάρτιος 1983

Ἵπεύθυνος γιὰ τὴν ὕλη: Δημήτρης Ἰωάν. Κολοβός

Ἡπείρου 16, Ἀθήναι — Τηλ. 82.17.743

Ἵπεύθυνος τυπογραφείου: Γεώργιος Μπρουζιώτης

Κωλέττη 4 - Ἀθήναι - Τηλ. 360.38.20

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Γεώργιος Κουτσοκλένης, πρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Εὐγενία Γερολυμάτου, ἀντιπρόεδρος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Πάλλας, γραμματεὺς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Καρανδρός, ταμίας Ε.Φ.Μ.

Χρυσὴ Μοσκαχλαειδῆ, ἑφορος Ε.Φ.Μ.

Ἰωάννης Ἀγουρόπουλος

μέλη Δ.Σ. τῆς Ε.Φ.Μ.

Γεώργιος Βακράκης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
—Ἐπικαιρότητες, τοῦ Δ.Ι.Κ.	1/753
—Παπαντριάς ὁ Κουκοβιστιανός, τοῦ Γιώργου Χασιακοῦ	5/757
—Ἡ Χαραυγή, τοῦ Δωριέα	11/763
—Τὸ Χρονικὸ τοῦ Γαλαξιδιοῦ, πτῆς Χρυσ. Βενετσάνη	13/765
—Καλλιόπη Γιοτσαλίτου - Λαχανᾶ, τοῦ Ἰ. Ἀναγνωστόπουλου	18/770
—Ἡ λιόκριση καὶ τὰ λιόκρινα, τοῦ Γιάννη Ἡλιοπούλου ..	19/771
—Ὅποιοι δὲν ἔχτισε σπίτι..., τοῦ Μήτσου Ἐλάτου	22/774
—Ἀπ' τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας	32/784

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

Ἀπ' ὅσα ὁ Ταχυδρόμος μᾶς φέρνει

Στὸν ἀπολογισμό πεπραγμένων καὶ δραστηριότητος γιὰ τὸ χρόνο ποὺ πέρασε, ποὺ ἔκαμε ὁ πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Φωκικῶν Μελετῶν στὴ Γενικὴ Συνέλευση, διαβάζουμε:

«...α) Τὸ Δ.Σ., καὶ ἐγὼ ἰδιαίτερα, τούτῃ τῇ φορᾷ δὲν ἐρχόμαστε στὴ Γ. Σ. γιὰ νὰ ζητήσουμε περγαμηνές ἐπιτευγμάτων ἀφοῦ θεωροῦμε ὅτι τὸ ἔργο μας κατὰ τὴ χρονιά ποὺ πέρασε δὲν ἦταν αὐτὸ ποὺ θέλαμε καὶ ποὺ ἔπρεπε. Ἡ ἔλλειψη χρημάτων ὅμως περιορίσε τὴ δραστηριότητα τῆς Ἑταιρείας μας πάρα πολύ. Εἶναι ὅμως ἀλήθεια ὅτι τηρήσαμε πιστὰ τὴν ἐντολὴ ποὺ μᾶς δώσατε στὴν περυσινὴ Γ. Σ. καὶ ἡ ὁποία ἦταν σαφής: οἰκονομία. Κάνάμε λοιπὸν περικοπὴ σ' ὅλες τὶς δαπάνες καὶ περιοριστήκαμε στὶς ἀπολύτως ἀναγκαῖες, ὅπως τὸ ἐνοίκιο τοῦ Λ.Μ.Φ., ὁ φωτισμός, τὸ τηλέφωνο, καὶ στὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ.

Παρ' ὅλες τὶς ἐνέργειές μας στὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν γιὰ τὴ συνέχιση τῆς πενιχρῆς, ἔστω, οἰκονομικῆς ἐνισχύσεως ποὺ κάθε χρόνο μᾶς ἔδινε καὶ τὶς παραστάσεις στὸν κ. Νομάρχην καὶ τοὺς ὑπεύθυνους περιφερειακῆς ἀναπτύξεως δὲν κατορθώσαμε νὰ καλύψουμε οὔτε τὰ βασικά, πάγια, ἔξοδά μας. Νὰ θεωροῦν ἄχρηστο τὸ «Λαογραφικὸ Μουσεῖο» ἄραγε; Πάντως πήραμε πάρα πολλές ὑποσχέσεις.

β) Παρὰ τὴν οἰκονομικὴ δυσχέρειά μας κατορθώσαμε νὰ συνεχίσουμε τὴν ἔκδοση τοῦ περιοδικοῦ μας. Θὰ ἔλεγα δέ, μὲ ὑπερηφάνεια, ὅτι καταρρίψαμε ρεκόρ ἀντοχῆς ἀφοῦ κανένα ἄλλο ἐντυπο στὴν περιοχὴ μας δὲν ἄντεξε τόσο χρόνο στὰ πολὺπλευρα προβλήματα, δὲν ἔφτασε δηλαδὴ στὸ 24ο τεῦχος. Χρειάζεται ὅμως πάντοτε τὴ συμπαράσταση ὄλων μας καὶ τὴ συνεχῆ προσπάθεια γιὰ τὴ διατήρηση καὶ τὴ βελτίωσή του. Νέοι συνεργάτες εἶναι ἀπαραίτητοι, ὅπως, πολλὲς φορές, τονίσαμε. Ἐνδεικτικὰ πάντως ἀναφέρω ὅτι καθημερινὰ μᾶς τὸ ζητοῦν ἄγνωστες σὲ μᾶς βιβλιοθηκὲς τῆς χώρας μας γιὰ τὸν ἐμπλουτισμὸ τους καὶ ἀπὸ παντοῦ λαβαίνουμε ἐπαινετικὰ γράμματα.

γ) Ἡ ἔκδοση τῆς ἐπετηρίδας «ΦΩΚΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ» δὲν πραγματοποιήθηκε καὶ ἐφέτος γιὰ τὸ γνωστὸ λόγο, τὴν οἰκονομικὴ δυσπραγία δηλαδὴ, καίτοι ἡ ὕλη τῆς εἶναι ἔτοιμη. Στὴν προηγηθεῖσα

έκτακτη Γ. Σ. αποφασίστηκε ή έκδοση με προαγορά τευχών. Τοῦτο δέν εἶναι καί τόσο εὐκόλο, ἂν μάλιστα ἀναλογιστεῖ κανένας τὸ προηγούμενο τοῦ Α' τόμου πού, παρὰ τήν ἐκλεκτή ὕλη, τήν ἐπιμελημένη έκδοση καί τήν εὐμενῇ ὑποδοχή τῆς κριτικῆς, δέν σημείωσε τήν ἀνάλογη ζήτηση. Γι' αὐτὸ καί προτεῖναμε τὸν ἐσωτερικὸ δανεισμὸ μετὴν ἀγορὰ τουλάχιστον 10 ἀντιτύπων ἀπὸ κάθε μέλος καί τῇ διάθεσὶ τους ὥστε νὰ καλυφθεῖ ἓνα μέρος τῆς ἀπαιτούμενης γιὰ τὴν έκδοση δαπάνης ἀλλὰ καί νὰ διευρυνθεῖ ἡ κυκλοφορία τους.

δ) Καί τελευταία, ἀφοῦ ἐκφράσω πρὸς ὅλους τὶς εὐχὲς τοῦ Δ. Σ. γιὰ τὸν καινούργιο χρόνο, καί τὶς εὐχαριστίες τοῦ πρὸς ὅλα τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας γιὰ τὴ συμπαράσταση καί πρὸς ὅσους βοήθησαν τὸ ἔργο τοῦ ἠθικὰ καί ὕλικὰ, καί ἀφοῦ εὐχαριστήσω καί προσωπικά, τὰ μέλη τοῦ ἀπερχόμενου Δ. Σ. γιὰ τὴν ἀρμονικὴ συνεργασία μας πρέπει νὰ ὑποβάλω τὴν παραίτησή μας λόγω λήξεως τῆς θητείας. Καί εὐχομαι στὸ Δ.Σ. πού θὰ προέλθει ἀπὸ τὶς ἀρχαιρεσίες κάθε ἐπιτυχία στὸ δύσκολο ἔργο του. Εὐχαριστῶ».

Σχολιάζοντας τὰ γεγονότα

1.—ΣΗΜΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ. Ὁ μὲ ὅλο καί πιὸ γρήγορο ρυθμὸ συντελούμενος ἀφανισμὸς τῶν πουλιῶν τοῦ τόπου μας — ὅπως καί ὅλης τῆς πανίδας τοῦ ἄλλωστε — πού ἐφέτος ἔφτασε σὲ ὀριακὸ σημεῖο, δέν μπορεῖ παρὰ νὰ προκαλεῖ ἔντονη ἀνησυχία σὲ ὅλους. Τί νὰ συμβαίνει, ἄραγε, καί στὸ «λόγγο» μας ὅπου ἄλλοτε φτερούγιζαν ἀμέτρητα κοπάδια διάφορων πουλιῶν — μυριάδες ὀλόκληρες — σήμερα δέν ἀπόμειναν παρὰ ἐλάχιστα — θλιβερὰ κατάλοιπα ἐνὸς πλουσιότατου, κάποτε, φτερωτοῦ κόσμου; Καί θ' ἀποδεχθοῦμε ἀδιαμαρτύρητα τὸν ἀπειλούμενο ὀλοκληρωτικὸ ἀφανισμό τους καί τὴ μετατροπὴ τῆς περιοχῆς μας σὲ «νεκρὴ γῆ» μετὰ ὅλα τὰ κακὰ ἐπακόλουθα; Τὰ προηγηθέντα πιαθήματα ἄλλων περιοχῶν δέν μᾶς δίδαξαν ἀκόμα ὅτι δέν εἶναι δυνατόν νὰ διαταράσσεται ἀτιμωρητὶ ἡ ἰσορροπία τῆς φύσεως;

Τὰ αἷτια τῆς θλιβερῆς αὐτῆς καταστάσεως εἶναι, βέβαια, πολλά. Ἡ ἀλόγιστη χρῆση φυτοφαρμάκων καί ἐντομοκτόνων, οἱ ἀνεξέλεγκτοι ἀεροψεκασμοί, ἡ εὐχερὴς προσπέλαση τῶν βουνῶν, χάρι στοὺς δασικοὺς δρόμους, πού ἐξαφάνισε τὰ φυσικὰ καταφύγια τῆς πανίδας, ἡ καταστροφὴ πλείστων βιοτόπων, ἡ τρομακτικὴ αὐξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κυνηγῶν καί ἡ δυνατότητα ὁμαδικῆς μεταφορᾶς τους ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, ἡ τελειότητα καί ἡ ἀφθονία τῶν μέσων θήρας καί ἡ μετὰ ποικίλους τρόπους λαθροθηρία εἶναι μερικὰ ἀπ' τὰ πιὸ γνωστά. Ὅρισμένα ἀπ' αὐτά, ὅπως ἡ χρῆση φυτοφαρμάκων καί ἐν-

τομοκτόνων, οἱ ἀεροψεκασμοί, ἡ ἀποξήρανση λιμνῶν, δὲν εἶναι θέβαια δυνατόν νὰ ἀποφευχθοῦν, μπορεῖ ὅμως νὰ γίνονται μὲ περίσκεψη καὶ συνεχῇ ἔλεγχῳ τῶν ἐπιπτώσεών τους. Τὰ ὑπόλοιπα μπορεῖ — καὶ πρέπει — νὰ μπουν κάτω ἀπὸ κάποιο οὐσιαστικότερο καὶ αὐστηρότερο ἔλεγχῳ τῆς πολιτείας ὥστε νὰ μετριαστεῖ τὸ κακὸ. Καὶ εἰδικότερα πρέπει νὰ ἐλέγχεται αὐστηρὰ ἡ ἐμπορία θηραμάτων πού, τελευταία, πῆρε ἀπροσδόκητες διαστάσεις καὶ ἐξελίχθηκε σὲ μάλιστα τῆς πανίδας. Ἡ ἀγοραπωλησία «χοιντῶν» θηραμάτων, παρ' ὅτι ἀπαγορευμένη, δὲν εἶναι κάτι καινούργιο στὴ χώρα μας οὔτε ἀποτελεῖ μυστικὸ — ταβέρνες πού σερβίρουν κυνήγι προβάλλονται ἀκόμα καὶ ἀπ' τὸ «Χρυσὸ Ὁδηγὸ» τοῦ ΟΤΕ. Ἡ ἀνεξήγητη ἀνοχή καὶ ἡ ἀτιμωρησία ἀποθράσυνε τόσο τοὺς «ἐπαγγελματίες» τοῦ εἶδους — ἅς θυμηθοῦμε καὶ κάτι Ἰταλοὺς — ὥστε νὰ ἐπεκτείνουν τὴ «δραστηριότητά τους» ὡς τὰ μικροπούλια. Κι' ἔτσι, τὶς πρῶτες μέρες τοῦ χρόνου τούτου κάμαν τὴν ἐμφάνισή τους σὲ προθήκη κρεοπωλείου τσίχλες (80 δρχ. ἡ μία), συγκομιδὴ κάποιων ...σπόρτσμεν, προφανῶς, «κυνηγῶν» τὶς ἡμέρες τοῦ χιονιοῦ καὶ τῆς βαρυχειμωνιάς πού εἶχαν προηγηθεῖ.

Αὕτῃ ἡ ἐμπορία, ὅπως καὶ ἡ ποικιλόμορφη λαθροθηρία καὶ τὸ «ὁμαδικὸ» κυνήγι, πού τὴν ἐκτρέφουν, πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ παταχθεῖ. Καὶ στὴν προσπάθεια αὕτῃ πρέπει νὰ συμμετάσχουν ἐνεργά, ἐκτὸς ἀπὸ ὁλόκληρο τὸ λαό, πού οἱ «ἀρμόδιοι» τὸν θυμούνται ὅταν διαπιστώσουν τὴν ἀποτυχία ἢ τὴν ἀνεπάρκειά τους, τόσο οἱ ἴδιοι οἱ κυνηγοὶ ὅσο καὶ ἡ πολιτεία. Οἱ πρῶτοι — πρὸς ἀποφυγὴ κάθε παρεξηγήσεως, δηλοῦται ὅτι καὶ ὁ γράφων εἶναι κυνηγός — πρέπει ν' ἀναθεωρήσουν κάποιες... ρομαντικὲς ἀντιλήψεις περὶ «συναδελφικότητας» καὶ νὰ πάψουν νὰ καλύπτουν — ἢ νὰ δικαιολογοῦν — ἐκείνους πού μὲ τὶς πράξεις τους καταρρακώνουν κάθε ἔννοια τοῦ κυνηγίου ὡς ἀθλήματος καὶ ἀμαυρώνουν τὴν εἰκόνα τοῦ κυνηγοῦ ὡς φυσιολάτρη. Γιατί, ἅς μὴν κρυθόμαστε πίσω ἀπ' τὸ δάκτυλό μας, «κυνηγοὶ» μὲ ἄδειες γενικὲς καὶ σύγχρονες καραμπίνες εἶναι οἱ... προμηθευτὲς κάθε ταβέρνας ἢ κρεοπωλείου καὶ οἱ... ἐπιδρομεῖς τοῦ Σαββατοκύριακου πού ξεχυνόμενοι ἀπ' τὰ πούλμαν ἐξολοθρεύουν ὅ,τι βρεθεῖ μπροστά τους. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ εἴδηση ὅτι ὁ Γκιαοῦρ ἀντᾶς, ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλίτερους καὶ πλουσιότερους θιότοπους τῆς Εὐρώπης, ἄρχισε νὰ παρουσιάζει ἔκδηλα τὰ σημάδια τῆς «δραστηριότητάς» τους — ἐλαττωθῆκαν ἀνησυχητικὰ καὶ τὰ εἶδη τῆς πανίδας καὶ ὁ ἀριθμὸς τους κατὰ εἶδη.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ πρέπει νὰ κινητοποιηθεῖ τὸ γρηγορότερο ἡ Πολιτεία. Νὰ δραστηριοποιήσει τὶς ἀρμόδιες ὑπηρεσίες της — ἀρκετὰ στοιχίζουν στὸ δημόσιο ταμεῖο καὶ στὴν τσέπη τῶν κυνηγῶν —, νὰ συντονίσαι τοὺς διάφορους φορεῖς ὥστε νὰ μὴν ἀλληλοαναιροῦν

ται καὶ ἀλληλοεξουδετερώνονται καὶ νὰ ἐφαρμόσει αὐστηρὰ ὅσα οἱ νόμοι προβλέπουν πρὸς κάθε κατεύθυνση —, μὴδὲ τῆς ἰδικῆς τῆς ἐξαιρούμενης.

Γιατὶ δὲν εἶναι νοητὸ —ἀλλὰ οὔτε δίκαιο καὶ ἠθικὸ— νὰ φροντίζει μόνον γιὰ τὸν προσπορισμὸ χρημάτων ἀπὸ τοὺς κυνηγούς — ἡ ἄδεια θήρας συναγωνίζεται τὰ «εἰσαγόμενα εἶδη πολυτελείας» — καὶ ν' ἀδιαφορεῖ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ζητήματα τῆς θήρας καὶ τὴν πανίδα.

Εἶναι καιρὸς πιά γιὰ σοβαρὴ δουλειά.

ΥΣΤΕΡΟΓΡΑΦΟ: Μιά μικρὴ δραστηριοποίηση τῆς πολιτείας πρὶν λίγες ἡμέρες ὁδήγησε στὴν κατάσχεση ἑκατοντάδων πουλιῶν — καρδερίνες, φλώροι, γαλιάντρες — ποὺ προορίζονταν γιὰ ἐμπόριο, καὶ στὴν ἀπελευθέρωσή τους. "Ἀσχετα μὲ τοὺς ἐνδοιασμοὺς ποὺ ἐκφράστηκαν γιὰ τὴ δυνατότητα ἐπιβιώσεώς τους ἦταν μιὰ σωστὴ καὶ ἐνδεδειγμένη ἐνέργεια. Νᾶναι, ἄραγε, τὸ ξεκίνημα; "Ἀς τὸ εὐχηθῶμε.

2.— ΕΥΓΕ. Ἡ εἶδηση πέρασε στὰ «μικρά» νέα τῶν ἐφημερίδων: "Ενας ἀγρότης ἀπ' τὴν περιοχὴ τῶν Ἰωαννίνων πρόσφερε ἀγρὸ ἀξίας 2 ἐκ. δραχμῶν σὲ βορειοηπειρώτη συμπατριώτη μας, φυγάδα ἀπὸ τὴν κόλαση τῆς Ἀλβανίας, προκειμένου νὰ συμβάλει στὴν ἀποκατάστασή του. Ἡ ἔμπρακτὴ συμπαράσταση στὸν κατατρεγμένο πρόσφυγα δείχνει, ἀδιάψευστα, τὰ αἰσθήματα φιλαλληλίας ποὺ διακατέχουν ἀκόμα πολλοὺς συμπατριῶτες μας παρὰ τὰ... κελεύσματα καὶ τὴ νοοτροπία τῆς ἐποχῆς — παρήγορο, ἀληθινά, σημάδι.

Καὶ ἡ προσφορὰ ἀποχτάει ἀκόμα μεγαλύτερη ἀξία γιατί προέρχεται ἀπὸ ἕναν ἀπλὸ ἄνθρωπο τοῦ λαοῦ κι' ὄχι ἀπὸ κανένα μεγαλοσχήμονα ἢ ὑψηλὰ ἱστάμενο, ποὺ — δυστυχῶς — μόνον γιὰ τὰ μεγάλα λόγια τοὺς διακρίνονται.

Εἶγε του, λοιπόν.

3.— «ΤΙ ΕΧΕΙΣ ΓΙΑΝΝΗ;» — Ἡ εἶδηση τοπικῆς ἐφημερίδας ὁμολογοῦμε ὅτι μᾶς ἐξέπληξε — ἐκλάπηκαν, γράφει, ἀπὸ τὸ Μοναστήρι τῆς Βαρνάκοβας ἀντικείμενα ἐξαίρετης τέχνης καὶ σημαντικῆς ἀξίας. Καὶ τοῦτο γιατί δὲν μπορούσαμε ποτὲ νὰ πιστέψουμε ὅτι τὰ παθήματα ποὺ προηγήθηκαν — Κουτσουρός, ἄη Γιάννης Δεσφίνας, "Ἄγιοι Ἀπόστολοι Ἀμφισσας κ.ἄ. — δὲν θὰ εἶχαν γίνει μαθήματα καὶ ὅτι οἱ ἐπανειλημμένες προειδοποιήσεις διαφόρων συμπατριωτῶν, ποὺ ζωηρὰ ἀνησυχοῦν, δὲν θὰ εἶχαν ληφθεῖ σοβαρὰ ὑπ' ὄψη ἀλλὰ θὰ εἶχαν πέσει στὸ κενό.

Ἀμέλεια, ἄραγε, ὀλιγωρία, ἀδιαφορία ἢ ὑπερβολικὴ ἐμπιστοσύνη τῶν ἀρμοδίων στίς... ἀγαθὲς προθέσεις τῶν κλεπτῶν ἔναντι τῶν μοναστηριῶν; "Ὅποια πάντως καὶ ἂν εἶναι ἡ διαπίστωση εἶναι ἀπογοητευτικὴ — γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα ἡ διαφύλαξη τῆς προγονικῆς κληρονομίας ἀποδείχθηκε πλημμελής.

Δυστυχῶς.

Δ.Ι.Κ.

ΠΑΠΑΝΤΡΙΑΣ Ο ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΙΑΝΟΣ

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΧΑΣΙΑΚΟΥ

«Χρυσές ελπίδες στήριξε τὸ Ἔθνος σὲ σένα,
σὺν ὃ Ἀγώνας ἄρχισε, τότε, τὸ Εἰκοσιένα...»

Εἶναι βαρὺ τὸ χρέος μας ἀπέναντι στοὺς ἥρωικούς μαχητὲς τῆς Ἑλευθερίας καὶ πρέπει ἡ μνήμη τους νὰ διατηρηθεῖ αἰώνια μὲς στὴν ψυχὴ μας. Εἶναι φάροι τηλαυγεῖς, ποὺ φωτίζουν τὸ νοῦ μας, γιὰ νὰ ὑπηρετοῦμε πιστὰ κι εὐσυνειδήτητα τὸ ἐθνικὸ σκάφος, ὅπως κι ἐκεῖνοι ἔπραξαν.

Ἀνάμεσα στοὺς μαχητὲς τοῦ '21, ποὺ ξεχωρίζει γιὰ τὴν ἀντρεία του, τὴν πνευματικὴ του ὀξυδέρκεια, τὴν τόλμη του, μοναδικὸς ἀγωνιστῆς τῆς Ἑλευθερίας, ὁ «ἕνας» ἀνάμεσα στοὺς πολλοὺς, εἶναι ὁ θρυλικὸς Παπαντριάς Μόρης, ὁ Κουκοβιστιανός, αἰώνιο σύμβολο στὶς γενιές, γιὰ νὰ διδάσκονται, ὅτι ἥρωες εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θυσιάζονται γιὰ τὴν πατρίδα.

Ἡ δράση τοῦ Παπαντριά ἄρχίζει πολὺ νωρίτερα ἀπ' τὸ Σηκιωτὸ τοῦ Γένους τὸ 1821. Τ' ἀπάντητα φαραγγία τῆς πατρίδας του Κουκοβίστας γιγάντωσαν τὴν ψυχὴ του καὶ ζώστηκε τ' ἄρματα πρὶν κηρυχθεῖ ἐπίσημα ἡ Ἐπανάσταση. Δὲν ἄντεχε νὰ βλέπει τοὺς Τούρκους νὰ φτάνουν στὰ ὄρεινά τῆς Παρνασσίδας. γιὰ νὰ εἰσπράττουν τὸ «χαράτσι» ἀπὸ τοὺς κατοίκους καὶ ν' ἀρπάζουν τὰ κοπάδια τους. Στρατολόγησε μερικὸς χωριανὸς του καὶ ἄλλους καὶ ἀμύνονταν στὶς ἐπιθέσεις τῶν τεύρκικων ἀποσπασμάτων, ποὺ ξεκινούσαν γιὰ τὰ ὄρεινά χωριά.

Στὰ χαράματα τῆς Ἐπανάστασης ὁ σπὸς τῶν Φιλικῶν ὀρῆκε ψυχικὸ κλίμα, γιὰ νὰ ριζώσει, τὸ ἴδιο καρπερὸ στὸ λαό, στοὺς καπεταναίους καὶ σὲ μερικοὺς ἀκόμη προύχοντες τῆς Παρνασσίδας. Ὅλα,

Ὁ θρυλικὸς Παπαντριάς.

ὁμως, γίνονταν μυστικά καὶ χαμηλόφωνα γιὰ τὸ φόβο τῶν Τούρκων. Μονάχα ἕνας ἦταν ἀνήσυχος, ὁ ἀνυπόταχτος καὶ ἀτίθασος Παπαντριάς. Γεννημένος καὶ ἀντρειωμένος στὰ κακοτράχαλα διάσελα τῆς Γκιώνας καὶ τοῦ Παρνασσοῦ — παπὰς καὶ δπλαρχηγὸς μαζί — στάθηκε γιὰ τὸν τόπο στὰ τελευταῖα προεπαναστατικὰ χρόνια ἕνας φλογερὸς καὶ μεγαλόστομος ἐπανα-

στατικούς κήρυκας. "Εξω απ' τὰ ράσα του φορούσε τ' ἄρματά του. Ήταν ἡ φλεγόμενη θάτος, πού στο πέρασμά της λαμπάδαζε τὴ σπῖθα τῆς Λευτεριάς στὶς ψυχές τῶν ἀπλοϊκῶν ραγιαδῶν καὶ ὕστερα χανόταν ἀπιαστος κι ἀνέγγιχτος, ὅπως ὁ θρύλος.

Ἡ προεπαναστατικὴ δράση τοῦ ἄρματωμένου ρασοφόρου ἐνοχλοῦσε πολὺ τοὺς Τούρκους τῆς περιοχῆς κι ἐρχαν εὐθύνες στο Δεσπότη τῶν Σαλῶνων Ἡσαΐα, ζητώντας τὴν παράδοσή του. Ὁ Ἡσαΐας ἐρέθηκε σὲ δύσκολη θέση, γιατί καὶ τὸν Παπαντριά ἐπρεπε νὰ προστατέψει καὶ τοὺς Τούρκους νὰ ξεγελάσει, ὥσπου νὰ ῥθει ἡ ὥρα τοῦ Σηκωμοῦ. Γι' αὐτὸ κι ἔγραψε γράμμα στὸν Πατριάρχη Γρηγόριο Ε', ζητώντας τὴν ὁρμήγεια του. Τί τοῦ ἔγραψε δὲν τὸ γνωρίζουμε. Ὑπάρχει μόνο ἡ ἀπάντηση τοῦ Πατριάρχου:

«...Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε καὶ ἀδελφὸν Ἡσαΐα. Ἀμφοτέρας τὰς τιμίας ἐπιστολάς ἔλαβον... Ἡ τοῦ Παπανδρέου πρᾶξις, πατριωτικὴ μὲν τοῖς γινώσκουσιν τὰ μύχια, κατακρίνουσι δὲ οἱ μὴ εἰδότες τὸν ἄνδρα. Κρύφα ὑπερασπίζου αὐτόν, ἐν φανερῷ δὲ ἀγνοίαν ὑποκρίνου, ἔστι δ' ὅτε καὶ ἐπέκρινε τοῖς θεοσεβέσιν ἀδελφοῖς καὶ ἀλλοφύλοις, ἰδίᾳ πρᾶυνον τὸν Βεζύρηγ λόγους καὶ ὑποσχέσεις, ἀλλὰ μὴ παραδοθῆτω εἰς λέοντος στόμα...».

Κωνσταντινουπόλει 20 Δεκεμβρίου 1820
+ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ

Ὁ Ἡσαΐας ἐπραξε κατὰ τὴ συμβουλὴ τοῦ Πατριάρχου. Στὰ κρυφὰ ὑποστήριξε τὸ ρασοφόρο καπετάνιο καὶ στὰ φανερά τὸν κατέκρινε, ὥστε οὔτε ὁ Παπαντριάς νινδύνεψε, οὔτε ὑποψίες ἔβαλαν οἱ Τούρκοι γιὰ τὸν Ἡσαΐα.

Ὁ Σπύρος Μελάς γράφει, πῶς «ὁ Πα-

παντρέας εἶχε σκατώσει Τούρκο καὶ βγήκε κλέφτης στὰ βουνά». Καὶ συνεχίζει: «Ὅσοι δὲν ξέραν ὅτι τὸ καζάνι ἔβραζε καὶ ὅτι αὐτὸς ἀνῆκε στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία, τὸν κατηγοροῦσαν ὅτι, ἄνθρωπος ἐρωμένος, εἶχε λερώσει τὰ χέρια του μὲ αἷμα. Ὁ Γρηγόριος ξέρεи καὶ παραγγέλλει στο Δεσπότη νὰ τὸν σῶσει, χωρὶς ὅμως ν' ἀποφανεῖ διόλου. Λόγια καὶ ὑποσχέσεις στοὺς Τούρκους· ἀλλὰ δουλεῖα γιὰ τὴν Ἐπανάσταση, τοῦ παραγγέλλει...».

Αὐτὸς ὁ Παπαντρέας, πού γλῆτωσε τὸ μοναχὸ χαρτί καὶ ξεσκεπάζει τὸ παιχνίδι τοῦ Πατριάρχου, ἔγινε σὲ λίγο απ' τοὺς πρῶτους σημαντικοὺς ἀρχηγοὺς στὴν Παρνασσίδα, στὴ μάχη ἀτρόμητος, ταίρι τοῦ Διάκου.

Ἡ μεγάλη στιγμή τοῦ Σηκωμοῦ, στίς 25 Μαρτίου 1821, ἔρθηκε πανέτοιμο τὸν ἐμπειροπόλεμο καὶ τολμηρὸ Παπαντριά. Ἐτοιμος απ' τὴν ἴδια μέρα νὰ θυσιάσεται στὸ βωμὸ τῆς Ἐλευθερίας, μαζί μὲ τοὺς ἄλλους συμπατριῶτες τοῦ Κουκοβιστιανούς, πού ἀπὸ καιρὸ τὸν ἀκολουθοῦσαν.

Οἱ διάφοροι ἱστορικοὶ, πού περιγράφουν τίς σπουδαιότερες μάχες τοῦ 1821: πολιορκία φρουρίου Σαλῶνων, μάχη Θεριοπυλῶν (Ἀλαμάνας), Γραβιάς καὶ Βασιλικῶν, ξεχωρίζουν τὸν Παπαντριά ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους ὁπλαρχηγούς γιὰ τὴν παλικαριά του, τὸ θάρρος του, τὴν τόλμη του, τὴν ἀποφασιστικότητά καὶ τὴν ταχύτητα στίς ἀποφάσεις του. Ἡ τύχη, ὅμως, δὲν τὸν ἀξίωσε νὰ ζήσει ὡς τὸ τέλος τοῦ Ἀγώνα, γιὰ νὰ χαρεῖ τὴ Λευτεριά, γιὰ τὴν ὁποία τόσα πολλὰ πρόσφερε στὸ σύνταγμα διάστημα πού ἔζησε κι ἀγωνίστηκε. Ποιὸς ξέρεи, ἂν θὰ ζοῦσε, πόσο ψηλὰ θ' ἀνέβαινε, ὅπως ἀνέβηκαν καὶ ἄλλοι ὁπλαρχηγοὶ στὴ Ρούμελη! Ὅμως, ὡς ἐκεῖ ἦταν νὰ ζήσει, νὰ δώσει τὸ παράδειγμα τ'

βλους, πού τόν γνώρισαν στίς παραπάνω μάχες καί ὕστερα νά φύγει γιά πάντα ἀπ' τή ζωή καί νά χάσει ἡ Πατρίδα ἕναν ἀπ' τοὺς τολμηρότερους ὀπλαρχηγούς. Γι' αὐτό καί διαστήθηκε ν' ἀρχίσει νωρίτερα τὸν ἀγώνα του κατὰ τῶν Τούρκων. Ἴσως διαισθανόταν, ὅτι δὲν θὰ πρόφθαινε νά προσφέρει πολλὰ στὸν ἱερὸ Ἀγώνα καί διαζόταν, στὸ χρόνο τῆς ζωῆς του, νά δράσει μὲ τόλμη καί αὐτοθυσία.

Τῇ μεγάλῃ μέρᾳ τοῦ Σηκωμοῦ, ὁ Ἡσαΐας εὐλογεῖ μὲ συγκίνηση τ' ἄρματα στὸ μοναστήρι τοῦ Προφήτη Ἡλία Σαλώνων, ὀρκίζεи τοὺς ἐπαναστάτες καί κηρύσσει τὸν Ἀγώνα στὴν Παρνασσίδα. Τότε συμφωνοῦν νά χτυπήσουν τὰ Σάλωνα. Ὁ Παπαντριάς μὲ τὸ Μανίκα στρατολογοῦν τετρακόσιους πατριῶτες ἀπ' τίς περιοχὲς Δωριέων καί Κυτινιατῶν (χωριῶν τοῦ κάμπου τῆς Γραβιάς), ὁ δὲ Γκούρας ἑφτακόσιους. Ἀνήμερα τοῦ Πάσχα — στίς 10 Ἀπριλίου — καί ὕστερα ἀπὸ φοβερὴ πολιορκία παραδίδεται, μαζί μ' ἑξακόσιους Τούρκους, ὁ Βοεθόδας τῶν Σαλώνων Ἰζέτ Βελή Μπέης καί τὸ Κάστρο τῆς Ὠρίδας πέφτει.

Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ἐκεῖνη ὁ Παπαντριάς ἀκολούθησε κατὰ πόδι τὸ πολεμικὸ ἀσκέρι τοῦ γερο-Πανουργιά, κεφαλὴ σὲ δικό του μπουλούκι. Ἔτσι, λίγο ἀργότερα, θὰ τὸν συναντήσουμε στὴν ἥρωική καί πολυαίμακτη μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Στὸ χωριὸ Μουσταφάμπητη ὀχυρώθηκαν ὁ Κομνὰς Τράκας καί ὁ Παπαντριάς Κουκοβυστιανός, μὲ μερικὰ παλικάρια... Ὁ Παπαντριάς μὲ τὸν Τράκα, ταμπουρωμένοι στὰ σπίτια, στὴν ἐκκλησίᾳ καί στὸ μύλο, ἀντιστάθηκαν γενναῖα καί πολέμησαν παλικάρῶς. Μετὰ τὴ γνωστὴ γενικὴ κατάρρευση, γιὰ νά μὴν κυκλωθοῦν, ἀναγκάστηκαν νά πωσωγυρίσουν καί νά πιάσουν τὰ

ψηλῶματα. Ὅμως ὁ χαλασμός τῆς Ἀλαμάνας δὲ στάθηκε ἱκανὸς νά κιοτέψει τοὺς ἐπαναστάτες...

Ὁ Παπαντριάς ἔγινε ἕνας φλογερὸς καί σκληροτράχηλος πολέμαρχος. Καί τὸ πολεμικὸ του αὐτὸ δυνάμωμα θὰ τὸ ἐκφράσει περίτρανα στὸν «πυρρίχιο» καί στὴ μεγάλη ἀντίσταση τοῦ Χανιοῦ τῆς Γραβιάς. Ἐχεῖ ἀποδειχθεῖ ἱστορικά, πῶς ὁ Παπαντριάς ἀπ' τοὺς πρώτους πιάστηκε στὸ ἥρωικὸ τσάμικο τῆς θυσίας τῶν ἑκατὸ δεκαοχτῶ πολεμιστῶν, μέτρα στὸ ἀδύναμο πλιθόχτιστο Χάνι.

Ἀλλὰ ἡ ἀσύλληπτη παλικάριᾳ τοῦ Παπαντριά θὰ φανερωθεῖ, σ' ὅλη τὴν ἔκταση καί σ' ὅλο τὸ μεγαλεῖο τῆς, ἀμέσως μετὰ τὴ Γραβιά, στὴν ξακουσμένη μάχη τῶν Βασιλικῶν Λοκρίδας. Γνωστικὸ καί θαυσιμμένο σχέδιο τοῦ πολυπείρου γερο-Δουβουνιώτη ἦταν τὰ Βασιλικά καί οἱ Ἕλληνες, γύρω στίς δυὸ χιλιάδες, τοποθετήθηκαν ἐκεῖ, γιὰ νά σταματήσουν τὸν ἐχθρό.

Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἐπανάστασης συνταρχῆς Χριστόφ. Περραιβός, γράφει γιὰ τὴ μάχη αὐτὴ:

«...Ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὄντες ἕως δυὸ χιλιάδες, διειμοιράσθησαν εἰς τρία σώματα καί τὸ μὲν πρῶτον, συνιστάμενον ἀπὸ πεντακοσίους Φωκεῖς (Σαλωνίτας), κατέλαθε τὴν θέσιν τῆς εἰσόδου τῆς κοιλάδος, ὅπου καί ἐκρύβη εἰς τὰ δασύτατα δάση, εἶχε δὲ ἀρχηγὸν τὸν αἰδεσημώτατον καί ἀνδρεῖον Παπα-Ἀνδρέαν ἀπὸ τὸ χωρίον Κοκοβίσταν· τὸ δὲ δευτερον, ἔχον τὸν ἱδιὸν ἀριθμὸν τοῦ πρώτου καί ὀδηγούμενον ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς Μπουτργον καί Καλύθαν, καταλαβὼν τὸ κέντρον τῆς κοιλάδος, ἔπραξε καί αὐτὸ ὡς τὸ πρῶτον· χίλιοι ὅπ' ὀδηγίαν Νάκου Πανουργιά καί Ἰωάννου Γκούρα ἐποποθετήθησαν πρὸ τῆς

ἐξόδου τῆς κοιλάδος, οἵτινες, κατὰ τὸ σύνθημα, ἐμελλον νὰ κτυπήσωσι πρῶτοι τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐμποδίσωσι τὴν ἐξοδὸν του, ἐπομένως δὲ ν' ἀρχίσωσι καὶ τ' ἄλλα σώματα μὲ πῦρ, διὰ νὰ τοὺς βάλωσιν εἰς ἀταξίαν καὶ ἀμηχανίαν, ὥστε μὴ ἔχοντες ἄλλην ὁδὸν νὰ σωθῶσιν, ἐμελλον νὰ θυσιασθῶσιν σχεδὸν ὅλοι εἰς ἐκείνην τὴν κοιλάδα...

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἀρχηγοὶ ἐδείχθησαν ἐν γένει ἄνδρες, οἱ δὲ παπα-Ἀνδρέας ὅμως προτιμᾶται, διότι μὲ διακσίτους Ἕλληνες ἐδίωξε μετὰ ταῦτα τοὺς ἐχθροὺς δύο ὥρας μακρὰν τῆς εἰσόδου τοῦ στενοῦ, καὶ ἀφοῦ ἐφρόνευσεν ἱκανοῦς, ἔλαβε διπλάσια λάφυρα καὶ ἐπέστρεψε νικηφόρος εἰς τοὺς συντρόφους του...

Ἐπῆρξε, λοιπόν, μιὰ μεγάλη φυσιογνωμία τοῦ Ἀγῶνα ὁ Παπαντριάς, καπετάνιος διαλεχτός, συναρχηγὸς τοῦ Γκούρα καὶ τοῦ Πανουργιά.

Τὴ στερνὴ παρουσίᾳ τοῦ Παπαντριά τὴν καταγράφει ὁ Μακρυγιάννης σὲ κάποιες μικρομάχες. Κατὰ τὸ Βλαχογιάννη, τέλη τοῦ '21 μ' ἀρχὲς τοῦ '22 χάθηκαν τὰ ἔχνη τοῦ Παπαντριά καὶ γράφει τὰ ἑξῆς γιὰ κάποια συμπλοκὴ μὲ τοὺς Τούρκους: «Οἱ Τούρκοι ἀπὸ κάτου εἰς τὸ γεφύρι τῆς Ἀλαμάνας καὶ γύρα σ' αὐτὰ τὰ μέρη, τὰ τρογυρινά, κι ὅλο ἐτοιμάζονταν διὰ νὰ μποῦνε μέσα καὶ φύλαγαν κι αὐτὲς τίς θέσεις. Διαλέγονται διὰ νυχτὸς ὁ ἀθάνατος Παπαντριάς, ὁ Θεοχάρης, ὁ Παπακώστας, ὁ Τρακοκομνὰς καὶ τοὺς πέφτουν καὶ τοὺς δίνουν ἓνα χαλασμόν διαβολεμένον...».

Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα χάνονται γιὰ πάντα τὰ βήματα τοῦ ἥρωικοῦ Παπαντριά. Ἐδῶ κόβεται ἡ τιμημένη δράση του. Καὶ δὲ σκοτώθηκε, ὅπως θὰ τοῦ ταίριαζε, ἀ-

πὲ καυτὸ βόλι. Ἐσθῆσε ξαφνικὰ μέσα στὰ χαλάσματα, τίς ἀντάρες καὶ τὴν ἔνταση τῆς ἐποχῆς τοῦ 1822, στερώνοντας τὸν ἀρχιμισμένο τότε Ἀγῶνα ἀπὸ ἓναν πολῦπειρο, γενναῖο καὶ πιστὸ ἀγωνιστὴ. Πέρασε ἀπαρατήρητος σχεδὸν ἀπ' τὰ χαρτιά. Δὲν πρόκειται νὰ χαρεῖ τὸ λυτρωμό.

Ἡ στοματικὴ παράδοση τῶν κατοίκων τοῦ χωριοῦ λέει, πῶς ὁ Παπαντριάς πῆγε ἀπὸ βίαιο θάνατο (τὸν δηλητηρίασαν οἱ ἀντίπαλοί του), γιὰτι διαφωνοῦσε συχνὰ μὲ τοὺς συναρχηγούς του Γκούρα, Πανουργιά καὶ Δουβουνιώτη, γιὰ θέματα τακτικῆς τοῦ πολέμου ἢ γιὰ τὰ «πρωτεῖα». Τὴ διαφωνία του τὴ βλέπουμε σ' ἓνα χειρόγραφο, ποὺ ὑπάρχει στ' Ἀρχεῖα τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὅταν τὸ στρατόπεδο τῶν Ἑλλήνων θρискόταν στὴ Βάργιανη, ὁ Παπαντριάς διεφώνησε μὲ τὸν Πανουργιά καὶ παίρνοντας τοὺς δικούς του «ἀπετάχθησαν». Ἐγκατέλειψαν, δηλ. τὸ στρατόπεδο καὶ ἀποδυναμώθηκε. Ἐδῶ φαίνεται ἡ μεγάλη ἀξία του, γιὰτι οἱ Δημογέροντες τῶν Σαλῶνων ἔστειλαν στὸν Παπαντριά τὸ χωριανὸ τοῦ Ἀναγνώστη Γεωργακόπουλο, νὰ τὸν παρακαλέσει νὰ γυρίσει πίσω, γιὰ νὰ μὴ διαλυθεῖ τὸ στρατόπεδο. Ἀλλὰ πῆγε χαμένη ἡ προσπάθεια, γιὰτι ὁ Παπαντριάς ἦταν πολὺ «ἐξαγριωμένος» μὲ ὅσα γίνονταν.

Αὐτὴ ἦταν ἡ μεγάλη συμβολὴ τοῦ Παπαντριά στὸν ἱερὸν Ἀγῶνα, στὸ λίγο χρονικὸ διάστημα ποὺ ἔζησε κι ἔδρασε. Ἐπῆρξε μιὰ φωτεινὴ ἱστορικὴ μορφή τοῦ '21. Μπορεῖ νὰ μὴ γράφτηκαν πολλὰ γι' αὐτόν, γιὰτι τ' ἄστρο τῆς ζωῆς του διάστηκε νὰ δῦσει καὶ νὰ στερηθεῖ ἡ πατρίδα ἓναν τέτοιο ρασοφόρο ἀγωνιστὴ. Ὅλοι, ὅμως, οἱ ἱστορικοὶ ἀναγνωρίζουν τὴν ἀξία του καὶ τὸν ξεχωρίζουν ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους καπαταναίους: «Ὁ Παπαν-

τριάς προτιμάται» γράφει ο ιστορικός για τη μάχη των Βασιλικών, γιατί στάθηκε πρωταγωνιστής σ' αυτή. Και ο Μακρυγιάννης γράφει, πώς ο Παπαντριάς «λαμπρύνεται» σέ κείνη τη μάχη, χωρίς να κατηγορηθεί κανένας απ' τους άλλους αρχηγούς.

Ο Παπαντριάς δέν είχε φιλοδοξίες, ούτε αρχομανία τόν κυρίεφε ποτέ. Ήταν ένας άγνός Ρουμελιώτης αγωνιστής, μέ βαθιά πίστη στόν Άγώνα γιά τή Λευτεριά τής σκλαβωμένης πατρίδας. Τόν χαρακτηρίζει μεγάλη τόλμη, γιατί τόν βλέπουμε πάντοτε πρώτον απ' τους αξιωματικούς, ν' αναλαμβάνει τίς πιό επικίνδυνες επιχειρήσεις. Στό Μουσταφάμπεη, μέσα στόν κάμπο, μετρήθηκε μέ τους Όθωμανούς. Τό ίδιο και στή Γραβιά, μέ θάρρος μπαίνει πρώτος στό χορό και πολεμάει μέ αυτοθυσία. Άλλά και στά Βασιλικά έπιασε τήν πρώτη θέση, στήν κοιλάδα, γιά νά χτυπήσει τους Τούρκους, πού «κατεδίωξεν έως ου έδασίλευσεν ό ήλιος». Δέν έπιανε δουνοπλαγίες και φυσικά ταμπούρια γιά νά πολεμήσει. Έδαζε τό στήθος του ταμπούρι, τήν τόλμη του, τήν αντρεία του. Μοιάζει μέ τόν Άντρούτσο στήν παλικαριά και στήν αποφασιστικότητα και είναι στή μάχη ατρόμητος. Γι' αυτό και τόν ακολούθησε πρώτος στό χορό τής θυσίας. Έπαίρνε γρήγορα τίς αποφάσεις του.

Τά μάτια του ήταν σπινθηροβόλα και είχε «τό μάτι τ' αετού και τ' αλαφιού τό πόδι και τήν αγρύπνια του λαγού...».

Έξ ίσου γενναίοι μέ τόν Παπαντριά όπληρξαν και πολλοί συμπατριώτες του αγωνιστές του '21, πού τόν ακολούθησαν στόν ίερόν Άγώνα κι έλαβαν μέρος σέ πολλές μάχες, ακόμα και μετά τό θάνατό του, όπως στή μάχη του Φρουρίου των Σαλώνων, τής Άλαμάνας, του Χανιού τής Γραβιάς, των Βασιλικών, του Άετού τής Γπάτης, του Προφήτη Ηλία Σαλώνων, τής Άράχωδας, του Διστόμου, των Πεντεορίων, τής Φουντάνας, τής Νευρουπόλεως, του Πατραντσικίου (Υπάτης) κ.ά.

Η πατρίδα έλευθερώθηκε και οι αγωνιστές, περιφρονημένοι κι έγκαταλειμμένοι, πέθαναν στήν «ψάθα», γιατί ξέσπασαν σά θύελλα τά μίσση και τά πάθη ανάμεσα στους Έλληνες γιά τά «πρωτεία».

Οι Κουκοβιστιανοί (σημερινοί Καλοσκοπίτες) γιά νά τιμήσουν τόν συμπατριώτη τους όπλαρχηγό Παπαντριά έστησαν στό χωριό τήν προτομή του, πού τ' αποκαλυπτήριά της έγιναν τό 1974, μέ τήν παρουσία επισήμων (πολιτικών και στρατιωτικών) Άρχων του Νομού Φωκίδας και όλων των Καλοσκοπιτών του χωριού και των πόλεων. Στήν εθνική αυτή γιορτή του χωριού απαγγέλθηκε και σχετικό ποίημα, αφιερωμένο στόν Παπαντριά:

ΣΤΟ ΘΡΥΛΙΚΟ ΠΑΠΑΝΤΡΙΑ

Τής Κουκοβίτσας γέννημα, τής Γκιώνας τό διαστάρι,
έγινες θείο σύμβολο, δικό μας, σύ, καμάρι!
Γεννήθηκες, μεγάλωσες άγνά και τιμημένα,
μέσ στα βουνά αντρώθηκες τά πυκνοδασωμένα.

Προτίμησες μέ τά θεριά νά ζήσεις μέσ στα δάση,
νά μη δουλέψεις τήν Τουρκιά, σκλαβιά νά μη σέ θάψει.

Ἵπῆρξες κλέφτης φοβερός καὶ τρόμος τῶν ἀπίστων,
στάθηκες δρᾶχος μοναχὸς κατὰ τῶν ἀλλοπίστων.

Πολέμησες ἥρωικά μὲς στῆς Γραβιάς τὸ Χάνι,
γι' αὐτὸ καὶ σοῦ προσφέρεται ἀμύραντο στεφάνι.
Στὴ μάχη τῶν Βασιλικῶν, σπαθὶ καὶ ράσο ἀντάμα,
νίκησαν τὸ Βεῖράν Πασά κι ἔγινε κάποιο θάμα!

Μὲ τὸ 'να χέρι κράταγες τὸν τίμιο σταυρό σου,
μὲ τ' ἄλλο σου πολέμαγες, χτυπώντας τὸν ἐχθρό σου.
Σ' ὅλες τίς μάχες νίκησες, δὲν ἔσκυψες κεφάλι,
τὸν Τοῦρκο δὲν προσκύνησες, δόξα γιὰ σέ μεγάλη!

Γιὰ τὴ γλυκιὰ τὴ Λευτεριά ἔδωκες τὴ ζωὴ σου,
ἀθάνατε Παπαντριά, κ' εἶναι τιμὴ δική σου.
Τώρα ποὺ συμπληρώθηκαν 'κατὸν πενήντα χρόνια,
τιμὲς πολλὲς σοῦ δίνονται καὶ σὺ θὰ ζεῖς αἰώνια».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

1. Περραιβὸς Χριστόφ.: «Ἀπομνημονοτα πολεμικά», τ. Α', 1836, σ. 79.

2. Τρικούπης Σπυρ.: «Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως», 1875, τ. Α', σ. 239—241.

3. Φιλήμων Ἰ.: «Δοκίμιον περὶ τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως», 1860, τ. Γ', σ. 60, 193.

4. Βλαχογιάννη Γιάννη: «Μακρυγιάννη Ἀπομνημονεύματα», 1907, σ. 79—83.

5. Μελάς Σπύρος: «Ματωμένα ράσα», σ. 160.

6. Λάππας Τάκης. «Σαλῶνων Ἡσαΐας», 1944, σ. 24.

7. Ἀθραάμ Κ.: «Ρουμελιῶτες Ἀγωνιστὲς τοῦ '21», 1957, σ. 334.

8. Κόκκινος Διον.: «Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως», 1956, τ. Α', σ. 466.

9. Γάτος Γιώργος: «Αἰτωλικά Γράμματα», Ἀγρίνιο, Ὀκτ. 1961.

10. «Ἱστορία τῆς Μεγάλης Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως», 1963, τ. Α', σ. 159.

11. Χασιακὸς Γιώργος: «Ἱστορικά καὶ Λαογραφικά τῆς Κουκοβίστας», 1968, σ. 19—31.

12. Χασιακὸς Γιώργος: «Πνευματικὴ Καλοσκοπή», 1976, σ. 7—13.

13. Χασιακὸς Γιώργος: «Γενέθλια Γῆ», 1980, σ. 67.

Συμπατριώτη.

Διάβασες τὰ «ΦΩΚΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ»; Ἄν ὄχι μὴν τὸ ἀμελήσεις. Εἶναι ὅ,τι καλλίτερο ἔχει ὁ τόπος μας.

Η ΧΑΡΑΥΓΗ

ΤΟΥ ΔΩΡΙΕΑ

Στὸ 11ο τεῦχος τῶν «Σελίδων» γράψαμε ὅτι τὸ δημοτικὸ τραγούδι εἶναι ἡ καλύτερη καὶ ἡ πιὸ ζωντανὴ παράδοση τοῦ τόπου μας καὶ ὅτι ἂν θέλουμε νὰ διατηρήσουμε κάποια σχέση - ἐπαφὴ μὲ τὸ παρελθόν μας πρέπει νὰ διατηρήσουμε τὸ γνήσιο δημοτικὸ τραγούδι, ὅπως τὸ μάθαμε ἀπὸ τοὺς παλαιούς καὶ νὰ τὸ προβάλουμε στοὺς νέους μας. Στὸ 18ο τεῦχος γράψαμε ὅτι γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὸ δημοτικὸ τραγούδι πρέπει πρῶτα νὰ γνωρίσουμε τὴν πηγὴ — τὴν αἰτία ποὺ προκάλεσε τὸ λαὸ νὰ τὸ δημιουργήσει καὶ περιγράψαμε γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ δυὸ κλέφτικα τραγούδια, τὴν «Ἀγία Μαύρα» καὶ τὸ «Θαύμασμα».

Τώρα θ' ἀσχοληθοῦμε μ' ἓνα ἄλλο εἶδος τῆς ἐπιτραπέζιας ποίησης καὶ μουσικῆς τοῦ λαοῦ μας. Εἶναι τὸ μοιρολόϊ. Θ' ἀναφέρουμε δυὸ γνωστὰ ἐπιτραπέζια τραγούδια, ποὺ ὅμως οἱ πολλοὶ δὲν γνωρίζουν σὲ τί γεγονότα ἀναφέρονται τὰ λόγια τους.

Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ παρακάτω μοιρολόϊ ποὺ ἀπευθύνεται στὸ σκοτωμένο πολεμιστὴ Γιάννη Νοταρᾶ. Ὁ Νοταρᾶς ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ὁπαρχηγούς τοῦ Καραϊσκάκη ποὺ συγκεντρώθηκαν στὸ Φάληρο γιὰ νὰ λύσουν τὴν πολιορκία τῆς Ἀκρόπολης τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Κατὰ τὴ μάχη ποὺ ἔγινε τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1827 ὁ Γιάννης σκοτώ-

θηκε καὶ οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι του στοιχειοθέτησαν καὶ τοῦ εἶπαν τὸ ἑξῆς μοιρολόϊ, ποὺ μετέπειτα παρέμεινε σὰν ἐπιτραπέζιο δημοτικὸ τραγούδι:

Σήκω ἀπάνω Γιάννο μου
καὶ μὴν θαρικοκιμάσε,
θρέχ' οὐρανός, Γιάννο μ', καὶ θρέ-
χεσε,
χιονίζει θὰ κρυώσεις.

Θὰ σοῦ θραχοῦν, Γιάννο μ', τ' ἄρ-
ματα
καὶ τὰ χρυσᾶ κουμπιά σου
καὶ τ' ἀσημένιο, Γιάννο μ', τὸ
σπαθί.

Ἡ κορωνίδα ὅμως αὐτοῦ τοῦ εἰδους τῆς ποίησης, δηλαδὴ τῶν μοιρολογίων ποὺ ἐξελίχτηκαν σὲ τραγούδια τῆς τάβλας, εἶναι αὐτὸ ποὺ δημιούργησε ὁ λαὸς μετὰ τὴν ἔξοδο τοῦ Μεσολογγιοῦ γιὰ νὰ θρηνησθεῖ τὰ ὀχτὼ χιλιάδες θύματα:

Μέ γέλασαν μιὰ χαραυγὴ
τῆς Ἀνοιξῆς τ' ἀηδόνια,
μὲ γέλασαν καὶ μοῦπανε
ὁ Χάρος δὲ μὲ παίρνει.

Μὴ μὲ παίρνεις, χάρε, μὴ μὲ
παίρνεις
γιατὶ δὲν μὲ ξαναφέρνεις.

Καὶ βγῆκα νύχτα στὰ βουνὰ
ψηλὰ στὰ κορφοβούνια,

βλέπω τὸ χάρο νᾶρχεται
στὸ ἄλογο καθάλα.

“ὦχ, καὶ τώρα, τί, βρέ, τί νὰ κάνω
σὰν σκεφτῶ πὼς θά, πὼς θὰ πε-
θάνω;

Πράγματι, ἡ ἔξοδος ἄρχισε
μετὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ συνεχί-
στηκε μέχρι τὴν ὥρα πού ἀντα-
μώνει ἡ νύχτα τὴ μέρα, δηλαδή τὸ
γλυκοχάραμα, τὴ χαραυγὴ. Ἦταν
10 πρὸς 11 Ἀπριλίου, στὰ μέσα τῆς
᾽Ανοιξης πού τ’ ἀηδόνια θρίσκον-
ται πάνω στὸ ζευγάρωμά τους. Οἱ
πολιορκημένοι, ὕστερα ἀπὸ τὰ σχέ-
δια τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τὶς προ-
σευχές τους, πίστευαν ὅτι τελικὰ θὰ
βγοῦνε στὸ θουνό, ζωντανοὶ καὶ ἐ-
λεύθεροι καὶ μάλιστα σὲ ἐποχὴ
᾽Ανοιξης πού ἀνθίζει ὅλη ἡ φύση.

Ἐκεῖ ὅμως πού καταστρώνανε τὰ
σχέδιά τους οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἦταν καὶ
ἓνα δεκαπεντάχρονο τουρκόπουλο,
ὑποταχτικὸς ὀπλαρχηγοῦ. Αὐτὸ τὸ
παιδί διέφυγε τὸ θράδυ καὶ πηγαί-
νοντας στὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο
πρόδωσε στοὺς Τούρκους τὰ σχέ-
δια τῆς ἐξόδου. Ἔτσι οἱ Τοῦρκοι
τὸ πρωῒ περίμεναν πανέτοιμοι τοὺς
ἐξαντλημένους Μεσολογγίτες στὰ
σημεῖα πού θὰ περνοῦσαν. Ἡ ἀπρο-
σεξία τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ἡ ἐπι-
πολαιότητα τοῦ ἄμυαλου παιδιοῦ
ὁδήγησαν σὲ σφαγὴ ὀχτὼ χιλιάδες
ἀθώους ἀνθρώπους.

Τοὺς γέλασε λοιπὸν ἡ χαραυγὴ,
ἡ ἐλπίδα καὶ τ’ ἀηδόνια τῆς ᾽Ανοι-
ξης καὶ προσπάθησαν νὰ βγοῦνε
νύχτα στὰ θουνά, ψηλὰ στὰ κορφο-
θούνια! Στὸ δρόμο ὅμως, εἶδαν τὸ

χάρο νᾶρχεται στὸ ἄλογο καθάλα
— τοὺς περίμεναν οἱ ἀράπηδες πά-
νοπλοι πάνω στ’ ἄλογά τους!

Ὅπως εἶναι ἀδύνατον νὰ μεί-
νει ἀσυγκίνητη ἀνθρώπινη ψυχὴ,
διαβάζοντας στιγμὴ πρὸς στιγμὴ
πρὸς στιγμὴ τὰ γεγονότα τῆς ᾽Ε-
ξόδου, ἔτσι εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ
ραγίσει ἀνθρώπινη καρδιὰ ἀκού-
γοντας τὰ λόγια τοῦ τραγουδιοῦ
πού εἶναι ἓνας θρῆνος γιὰ τὸν κα-
θένα πού ἔπεσε.

Τί ἄλλο δεῖγμα εὐαισθησίας καὶ
ποιητικοῦ ταλέντου τοῦ ἀγράμμα-
του Λαοῦ θέλουμε; Μήπως αὐτὰ τὰ
δημιουργήματά του δὲν εἶναι ἄξια
γιὰ λογοτεχνικὰ βραβεῖα πού παίρ-
νουν οἱ τωρινοὶ ἐπώνυμοι ποιητές
μας; Ἡ μήπως αὐτοὶ εἶναι συνέχεια
ἐκείνου τοῦ Λαοῦ;

Εὐτυχῶς γιὰ κεῖνο τὸ Λαὸ θρέ-
θηκαν μερικὲς τολμηρὲς φωνές καὶ
ἀποθανάτισαν ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ ποι-
ήματα - καημούς του. Οἱ παλιές ὁ-
μως καλὲς φωνές ἔλλειψαν μὲ τὸ
πέρασμα τοῦ χρόνου. Καὶ ὑπῆρξε
ἓνα διάστημα πού τὸ γνήσιο δημο-
τικὸ τραγούδι δὲν εἶχε καλὴ ἐκπρο-
σώπηση καὶ διασυρόταν στὰ διάφο-
ρα κέντρα καὶ χωριά, ἔρμαιο τῆς
προχειρότητας καὶ ἐμπορικότητος
τῶν ἐφήμερων ὀργανοπαικτῶν καὶ
τραγουδιστῶν.

Τώρα τελευταῖα γίνονται κάτι
δειλὰ θήματα ἀπὸ μέρους καλλιερ-
γημένων καὶ σοβαρῶν καλλιτε-
χνῶν. Ἀς ἐλπίσουμε ὅτι αὐτὰ τὰ
θήματα θὰ γίνουν πιὸ τολμηρὰ καὶ
ὅτι θὰ τ’ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλοι
ἀξιόλογοι καλλιτέχνες, ὥστε τὸ αὐ-
θεντικὸ παραδοσιακὸ δημοτικὸ τρα

ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΟΥ ΓΑΛΑΞΙΔΙΟΥ

ΧΡΥΣΑΦΟΥΛΑΣ ΒΕΝΕΤΣΑΝΗ

Μαθήτριας Ε' Λυκείου

Πηγές από τις οποίες θα μπορούσαμε να άντλήσουμε στοιχεία για την παρουσία της Οϊάνθης (άργότερα μετονομάστηκε σε Γαλαξείδι) κατά τους τελευταίους προχριστιανικούς χρόνους και μέχρι τον 6ο μ.Χ. αιώνα, είναι βέβαια λίγες, και άσθενείς αλλά όχι ανύπαρκτες. Και μόνο ο άξιος Έλληνας Κ. Σάθας έρριξε φως σε μερικά σημεία. "Ετσι ξέρουμε ότι μέχρι τον 6ο μ.Χ. αιώνα έπεκράτησε το όνομα Οϊάνθη για την προμήτορα του Γαλαξειδίου. Παράλληλα είναι βέβαιο ότι κατά τα μέσα του 6ου μ.Χ. αιώνα ή πόλη καταστράφηκε από σεισμό. Μετά την ολοκληρωτική καταστροφή της έχασε το όνομά της. Ξαναχτίστηκε όμως χάρη στα πλού

γούδι να έχει και αυτό την έκπροσώπησή του στη χώρα που το δημιούργησε.

"Ας ελπίσουμε ότι αυτά τα θέματα θα είναι ή χαρ αυγή καλών ήμερών για το έλληνικό δημοτικό τραγούδι. Είναι ανάγκη να γίνει αυτό, διότι, όπως γράφει ο καθηγητής Κων. Μάρκος στο βιβλίο του «Συμβολή εις την μουσικήν λαογραφίαν», 'Αθήναι 1978 «και ή παιδεία και ο καλλιτεχνικός τομέας θα έχουν μονιμότερα όφέλη και τελιότερα αποτελέσματα όταν στήριζονται στα γόνιμα στοιχεία της Έθνικής μας λαϊκής παραδόσεως».

τη που είχαν μαζέψει οί κάτοικοί της και ή νέα πόλη πήρε το όνομα Γαλαξείδι, όμως κατά τον 9ο μ.Χ. αιώνα αναφέρεται και ως Πενταγιοί (πέντε άγιοι).

Τά χρόνια μετά από τον θάνατο του αυτοκράτορα Λέοντα ή επί αυτοκράτορα Κων)νου του Ρωμανού κατά το 981-996 μ.Χ. οί Βούλγαροι, που έκαναν εισβολή στην Έλλάδα, ήρθαν και στο Γαλαξείδι, όπως αναφέρεται στο ιστορικό Χρονικό του ιερομονάχου Εϋθυμίου, πράγμα που αποδεικνύει ότι το Γαλαξείδι ήταν ακμάζουσα πόλη κατά την εποχή εκείνη. Το Χρονικό αυτό το οποίο περιέχει ιστορία του Γαλαξειδίου «θγαλμένη από παλιά χειρόγραφα, μεμβράνια, σιζίλια και χρυσόβουλα αυθεντικά που βρίσκονται και σώζονται στο Βασιλικό Μοναστήρι του Σωτήρος Χριστού χτισμένο από τον Κύρ Μιχάλη Κομνηνό. Το χρονικό γράφτηκε το μήνα Μάρτιο του 1703 μ.Χ. από τον ιερομόναχο Εϋθύμιο». Αυτός σημειώνει ότι «και για χατήρι της Πατρίδας και του Λόγου εκόπιασα πολλές νύχτες» και υπογράφει ως Εϋθύμιος Πενταγιώτης. Και με το ίδιο όνομα αναφέρεται στην έκδοση του Χρονικού του Γαλαξειδίου κάτω από το πρίσμα της λογοτεχνικής αποκατάστασεως, του γνωστού λογοτέχνη συγγραφέα Γ. Βαλέτα. Προφανώς το ιδιώνυμον του Πεντα-

γιώτου προήλθε από τὸ γεγονός ὅτι μετὰ τὴν καταστροφή τῆς πόλης ἀπὸ τὶς πειρατικὲς ὀρδὲς τοῦ ἀρχικουρσάρου Ντουρατζίμπεη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ μάλιστα τὸ 1600, οἱ λίγοι Γαλαξειδιῶτες ποὺ ἀπόμειναν κατέφυγαν πρὸς τὴ δυτικὴ θουνοπλαγιά ὅπου ἔχτισαν πρό χειρα κτίσματα, καλύβες καὶ δύο ἐκκλησίες: τῆς Παναγίας (Ζωοδόχος Πηγὴ), ὅπου ἡ σημερινὴ λεγόμενη Κλεφτοπαναγιά καὶ τοῦ Προφ. Ἡλία. Ὁ νέος αὐτὸς οἰκισμὸς ὀνομάστηκε Παλιο - Γαλάξειδο, μὲ τὴν ἔννοια πιθανῶς τῆς ποιοτικά, ἀπὸ ἀπόψεως κτισμάτων, κατώτερης πόλεως, σὲ σύγκριση μὲ τὴν πόλη ποὺ πρὶν ἀνθίζε ἀλλὰ καταστράφηκε. Ἐκεῖ οἱ Γαλαξειδιῶτες ἔμειναν γιὰ 13 χρόνια καὶ μόλις πληροφορήθηκαν τὸν θάνατο τοῦ Ντουρατζίμπεη ἐπέστρεψαν στὴν παλιὰ παραθαλάσσια πόλη τους, ὅπου, κατὰ τὸν θρύλο, ἐμφανίστηκε ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος καὶ τοὺς συμβούλευσε νὰ ξανακτίσουν τὴν πόλη τους καὶ πέντε ἐκκλησίες σὲ ἰσάριθμους Ἁγίους καὶ νὰ ὀνομαστεῖ ἡ πόλη Πενταγιοί. Καὶ ἔτσι ἔγινε. Ἡ παλιὰ πόλη ξανακτίστηκε καὶ μέχρι τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα, παρέμεινε ἡ ὀνομασία Πενταγιοί. Ἀλλὰ καὶ πάλι ἀπὸ θεία ἔμπνευση, κατὰ τὸ θρύλο, ξαναδῶθηκε στὴν πόλη τὸ ὄνομα Γαλαξειδί, μὲ τὸ ὁποῖο παραμένει στὴν ἱστορία μέχρι σήμερα.

Τὸ προαναφερόμενο χειρόγραφο Χρονικὸ τοῦ ἱερομόναχου Εὐθυμίου, τὸ ὁποῖο ἀνακάλυψαν τὸ 1864 κάτω ἀπὸ τὰ εἱρεῖπια τῆς Μονῆς Ἀ-

γίου Σωτῆρος, ποὺ ἔπεσε ἀπὸ σεισμό τὸ 1862, καλύπτει ἱστορία 7 αἰώνων τοῦ Γαλαξειδιοῦ, ἀπὸ τὸ 990 ὡς τὸ 1690 μ.Χ.

Πιστεύεται ἀπὸ πολλοὺς ὅτι μᾶλλον ὁ Εὐθύμιος θέλησε ἀπλῶς νὰ γράψει, νὰ διηγηθεῖ, νὰ ἱστορίσει.

Τὸ Χρονικὸ παρέχει πληροφορίες, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν κυρίως ἐπιδρομὲς στὴν περιοχὴ ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 10ου μέχρι τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰ. Μποροῦμε νὰ χωρίσουμε τὶς πηγές του σὲ δύο κατηγορίες: ντοκουμέντα καὶ ἀφηγήσεις. Οἱ πηγές τῶν ντοκουμένων συνίστανται στὰ σιζίλια καὶ στὰ χρυσόβουλα, ὅπως προαναφέρθηκε. Σιζίλια ὀνομάζονται τὰ ἐπίσημα ἐκκλησιαστικὰ ἔγγραφα καὶ χρυσόβουλα εἶναι γενικῶς ἐπίσημα ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, ποὺ ἔχουν χρυσὴ σφραγίδα. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Εὐθύμιος ἀποκαλεῖ τὸ μοναστήρι του Βασιλικὸ (αὐτοκρατορικὸ) εἶναι σημαντικὸ διότι ἀποδεικνύει ὅτι ἦταν δυνατόν νὰ ἔχει διατηρήσει ντοκουμέντα, ὅπως τὰ παραπάνω, τὰ ὁποῖα τόνιζαν τὴν αὐτοκρατορικὴ θέση καὶ ἀπαριθμοῦσαν τὰ δικαιώματά του ἀναφορικὰ μὲ τὴν φορολογία καὶ τὴν Διοίκηση. Οἱ πηγές τῶν ἀφηγήσεων ἀποτελοῦνται ἀπὸ παλιὰ χειρόγραφα καὶ περγαμινές τὶς ὁποῖες μνημονεύει ὁ συγγραφέας. Δὲ γνωρίζουμε τί ἀκριβῶς περιεῖχαν τὰ παλιὰ αὐτὰ χειρόγραφα καὶ οἱ περγαμινές.

Ὁ Εὐθύμιος θεώρησε τὴν ἱδρυση τοῦ Μοναστηριοῦ, τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Μιχαὴλ ΙΙ, Δεσπότης τῆς Ἠπείρου, μεταξὺ

που έπεσε από σει-
λύπτει ιστορία 7 αί-
ξειδιο, από το 990

το πολλούς ότι μάλ-
ς θέλησε άπλως νά
γθεί, νά ιστορίσει.

αρέχει πληροφορίες,
ούν κυρίως έπιδρο-
χή από το τέλος του

τέλος του 17ου αί.
ωρίσουμε τις πηγές

ηγories: ντοκουμέν-
ις. Οί πηγές των ντο
στανται στα σιζίλια

βουλα, όπως προα-
λια ονομάζονται τά

σιαστικά έγγραφα
χ είναι γενικώς επί-
κά έγγραφα του Βυ-

ς, που έχουν χρυσή
γεγονός ότι ο Εϋθύ-

το μοναστήρι του
κρατορικό) είναι ση

ποδεικνύει ότι ήταν
διατηρήσει ντοκου-

ε παραπάνω, τά ό-
την αυτοκρατορική

θμοῦσαν τά δικαιώ-
ορικά με την φορο-

Διοίκηση. Οί πηγές
ν αποτελούνται από

αφα και περγαμηνές
ονεύει ο συγγραφέ-

1240—1271, τόσο σημαντική ώστε
την εξιστορεί με μεγάλες λεπτομέ-
ρειες.

Το Χρονικό είναι γραμμένα στην
άπλη δημοτική ελληνική της έπο-
χής, με μεγάλη επίδραση Ιταλι-
κών και Τουρκικών λέξεων. Είναι
όμοιόμορφο στον τύπο της γραμ-
ματικής και σύνταξης και συνεχώς
κυλάει σε μορφή διαλόγου.

Το κείμενο είναι από τα ελάχιστα
πεζά έργα στην δημοτική που δια-
σώθηκαν από την Όθωμανική πε-
ρίοδο και έχει συχνά αναφερθεί ά-
πό διανοούμενους για την φιλολο-
γική του αξία, τον πατριωτισμό και
την ιστορική του σπουδαιότητα. Το
Χρονικό θρίσκεται σ' ένα μόνο βι-
βλίο (χειρόγραφο). Μία έκδοση του
κειμένου με μία ιστορία της νοτιο-
δυτικής κεντρικής Ελλάδας δημο-
σιεύτηκε από τον Κων)νο Σάθα, έ-
να πρωτοπόρο στην έκδοση και με-
λέτη ντοκουμένων της Βυζαντινής
και Μεταβυζαντινής περιόδου της
Έλληνικής Ιστορίας, τον επόμενο
χρόνο από την εύρεσή του (1865).
Δυστυχώς ο Σάθας αναφέρεται με
μεγάλη συντομία σε ό,τι άφορᾷ την
ανακάλυψη αυτού του κειμένου, την
περιγραφή του χειρόγραφου, την
παλαιογραφία και την έσωτερική
του απόδειξη για την μέθοδο της
συγκεντρώσεως των στοιχείων και
την σύνταξή του. Και τά λίγα που
αναφέρει περιέχονται στον πρόλο-
γό του.

Έκεί αφιερώνει λίγα λόγια στην
ιστορία του Μοναστηριού, πληροφο-
ρώντας ότι έγκαταλείφθηκε στα μέ-
σα του 18ου αί. και τελευταία έρει-

τώθηκε από σεισμό το 1862. Ο Σά-
θας επίσης αναφέρει ότι το μονα-
στήρι είχε και άλλα χειρόγραφα τά
όποια είχαν ανακαλυφθεί στο πα-
ρελθόν και είχαν πωληθεί στα Ιό-
νια νησιά. Δεν δίνει όμως ούτε ά-
πόδειξη ούτε αναφέρει από που άν-
τλει τις πληροφορίες του αυτές. Στη
συνέχεια, στον πρόλογο, μάς λέει
ότι κατά την διάρκεια μιᾶς ανασκα-
φής, τον Μάρτιο του 1864, ανακά-
λυψε το χειρόγραφο του Χρονικού
στα έρείπια ενός από τους τοίχους
του Μοναστηριού. Περιγράφει ότι
το χειρόγραφο αποτελείται από 20
φύλλα χαρτιού, περιτυλιγμένα μέ-
σα σε φύλλο από μεμβράνη. Από
αυτά οί δύο πρώτες και οί πέντε τε-
λευταίες σελίδες είναι άγραφες. Ο
συγγραφέας μετά συνεχίζει σχολιά-
ζοντας τη γραφή και την ορθογρα-
φία λέγοντας ότι ή γραφή είναι ό-
μοιόμορφη, αλλά περιέχει ορθο-
γραφικά λάθη σχεδόν σε κάθε λέ-
ξη.

Κατά τον Σάθα, ο Εϋθύμιος ο ίε-
ρομόναχος δεν μπορεί νά ήταν ο άρ-
χικός έκπονητής του Χρονικού. Και
δικαιολογεί την άποψή του γιατί ή
γνώση της Έλληνικής, ή οποία φαί-
νεται από την ορθογραφία του συγ-
γραφέα, δεν μπορεί νά ήταν άρκε-
τή για την ανάγνωση των Βυζαντι-
νών ντοκουμένων τά όποια ισχυρί-
ζεται ο Εϋθύμιος ότι είχε συμβου-
λευτεί. Ο Σάθας είχε την έντύπω-
ση ότι ο Εϋθύμιος ήταν μόνο ο ά-
δέξιος αντιγραφείας μιᾶς προγενέ-
στερης εργασίας. Η τελευταία του
λέξη, σχετικά με το χειρόγραφο,
είναι ότι θρίσκεται σε κακή κατά-

σταση λόγω του ὅτι ἦταν γιὰ πολὺ χρόνο ἐκτεθειμένο καὶ αὐτὸ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα νὰ γίνεи δυσανάγνωστο. Ὁ Σάθας λέει ἀκόμα λιγότερα γιὰ τὴ δική του ἔκδοση τοῦ κειμένου. Λέει ὅτι δημοσιεύει τὸ κείμενο χωρὶς νὰ τὸ μεταβάλλει, ἔχει μόνον διορθώσει. τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη καὶ προσθέσει ἡμερομηνίες. Δὲν δίνει καμιά ἀπολύτως ἰδέα γιὰ τὸ εἶδος τῶν διορθώσεών του, ἂν ἔχει ἀλλάξει τὴ στίξη ἢ τίς παραγράφους ἢ πῶς περίπου ἦταν τὸ ἀρχικὸ κείμενο. Γιὰ νὰ ἀποδείξει τὴν αὐθεντικότητα τοῦ εὐρήματός του, στὸ τέλος τοῦ προλόγου, παραθέτει μιὰ περιγραφή τοῦ κειμένου καὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀνακαλύψεώς του ὑπογεγραμμένη ἀπὸ τρεῖς γνωστοὺς Ἑλληνες διανοομένους.

Παρά τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σάθας δίνει περισσότερες λεπτομέρειες σχετικὰ μὲ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα περιέχονται στὸ χρονικὸ, στὴν δική του ἱστορία τῆς περιοχῆς, τὰ ἀποτελέσματα δὲν εἶναι πάντοτε διαφωτιστικά.

Τὸ χειρόγραφο παρέμεινε στὴν κατοχή καὶ στὴν περιουσία τοῦ Σάθα μέχρι τὸ 1914 πού πέθανε.

Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Σάθα διατυπώθηκαν ὑποψίες πού ἀφοροῦσαν τὴν αὐθεντικότητα τοῦ κειμένου. Προφανῶς κανεὶς δὲν εἶχε δεῖ τὸ χειρόγραφο ἀπὸ τὸ 1865. Μὲχρι τὸ 1926 αὐτὲς οἱ ὑποψίες (κατηγορίες) ἔγιναν ἀρκετὰ σοβαρὲς ὥστε δύο διακεκριμένοι πνευματικοὶ ἄνθρωποι, ὁ Ν. Βέης καὶ Κ. Ἄμαντος νὰ ἀποδυθοῦν σὲ μιὰ προσπάθεια ἐξερεύνησης τῆς ὑπόθεσης.

Ἄν καὶ ἐξέτασαν ὅλα τὰ χαρτιά (τὸ ἀρχεῖο) τοῦ Σάθα, δὲν βρῆκαν τὸ χειρόγραφο τοῦ Χρονικοῦ, γιὰ τὸ ὁποῖο τοὺς εἶπαν ὅτι βρισκόταν τοποθετημένο στὴν Ἑθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδας.

Ἡ ἀμφισβήτηση τῆς ὑπαρξῆς τοῦ χειρογράφου παραμένει ὥς τὸ 1944 ὁπότε οἱ ἐπιθέσεις ἐναντίον τῆς εὐλικρίνειας τοῦ Σάθα ἔγιναν ἐντονότερες ὥστε ἡ οἰκογένειά του ὑποχρεώθηκε νὰ ἀναλάβει δράση. Τὸ ἔργο τῆς ἀποδείξεως τῆς ὑπάρξεως τοῦ χειρογράφου ἀνατέθηκε στὸν καθηγητὴ Ν. Βέη καὶ στὸν κάτοικο τοῦ Γαλαξειδίου γιαιτρὸ Ἡλία Μακρῆ. Ἡ ὑπόθεση τελικὰ τακτοποιήθηκε τὸ 1945 ἀφοῦ ὁ Βέης καὶ ὁ Μακρῆς παρουσίασαν τὸ χειρόγραφο στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἀνάπτυξαν τὴν ἔκδοση τοῦ Σάθα καὶ ἐμφάνισαν μερικές, μᾶλλον φτωχές, φωτογραφίες τοῦ κειμένου γιὰ τὴ βιβλιοθήκη τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸν ἴδιο χρόνο ἓνας διανοούμενος, ὁ Γ. Βαλέτας, δημοσίευσε μιὰ νέα ἀπόδοση τοῦ κειμένου τοῦ Σάθα. Παρά τὸν πολεμικὸ χαρακτήρα τῆς φιλογικῆς ἀνάλυσης τοῦ Βαλέτα, ἡ μελέτη του εἶναι ἡ πρώτη προσπάθεια νὰ τοποθετηθεῖ τὸ Χρονικὸ σὲ φιλογικὸ πλαίσιο καὶ ἡ πρώτη πού ἀναγνωρίζει ὅτι ὁ Εὐθύμιος εἶναι πράγματι ὁ ἀρχικὸς συντάκτης.

Τίποτα ἀπολύτως δὲν ἔχει γραφεῖ ἀπὸ τὸ 1945 γιὰ τὸ πού βρῖσκεται τὸ χειρόγραφο τοῦ Χρονικοῦ καὶ ἡ γενικὴ γνώμη ἦταν ὅτι ἡ χάθηκε ἢ βρισκόταν στὰ χέρια ξένων ἰδιωτῶν. Ἐπιπλέον νόμιζαν ὅτι τὸ κείμενο ἦταν ἀδύνατον νὰ διαβα-

στεῖ ἢ νὰ ἐπανεκδοθεῖ. Στὸ τέλος μὲ τὴ βοήθεια τῶν κ. Σκιαδᾶ καὶ Σιδηρόπουλου, προέδρου τοῦ Συνδέσμου Γαλαξειδιωτῶν, ὁ Ἑλληνοαμερικανὸς κ. Κων. Χατζηδημητρίου, ὑποψήφιος διδάκτωρ τῆς Φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Κολούμπια Η.Π. Α., ἐξέτασε ξανὰ τὸ χειρόγραφο ἐπικυρώνοντας μερικὲς ἀπὸ τὶς διορθώσεις τοῦ Βέρη. Σκοπὸς του ἦταν νὰ παρουσιάσει μερικὲς προκαταρκτικὲς παρατηρήσεις γιὰ τὴν ὀρθογραφία τοῦ Χρονικοῦ καὶ τὴν μέθοδο τῆς ἀναπλάσεώς του.

Ὅταν ὁ Εὐθύμιος ἀναφέρει, ὅτι διάβασε παλιὰ βιβλία γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ βιβλία ἦταν σὲ θέση αὐτὸς νὰ διαβάσει μόνος του; Δὲν εἶναι ἀπίθανο τὸ μοναστήρι νὰ εἶχε ἓνα σύντομο χρονικὸ τοπικῶν γεγονότων. Εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι δὲν ἀντέγραψε ἀλλὰ μόνον ἀπλοποίησε ἓνα παλιότερο χρονικόν.

Ἐπειτα ἀπὸ περιπετειώδη διαδρομὴ 276 χρόνων ἀφ' ὅτου γράφτηκε καὶ 115 χρόνων ἀφ' ὅτου ἀνακαλύφτηκε τὸ «Χρονικὸ τοῦ Γαλαξειδίου», βρέθηκε καὶ ξαναγύρισε στὴν κοιτίδα του...

Τὴν Παρασκευὴ 30.10.1979 ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τμήματος τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Βυζαντινῶν Σπουδῶν, πού ἦταν καὶ ὁ τελευταῖος κάτοχος τοῦ χειρόγραφου, τὸ παρέδωσε στὸ προεδρεῖο τοῦ Συνδέσμου Γαλαξειδιωτῶν.

Τὸ Χρονικὸ ἀποκαλύπτει τέσσερα χαρακτηριστικὰ τοῦ Εὐθυμίου:

1) Τὴν θαθεῖά του πίστη πρὸς τὴν Χριστιανικὴ Θρησκεία καὶ μάλιστα τόσο, ὥστε προσπαθεῖ νὰ δίνει σὲ περισσότερες πληροφορίες ἐξήγηση θαύματος καὶ παρέμβαση τοῦ Θεοῦ. Παρόλες ὅμως αὐτὲς τὶς παρεμβολὲς δὲν γίνεται παραποίηση τῆς ἀλήθειας τῶν γεγονότων τοῦ κειμένου.

2) Τὴν πίστη του στὴν Ἑθνικὴ Ἱδέα καὶ τὸν ἀκοίμητο πόθο τῆς ἀπελευθέρωσης τοῦ Γένους ἀπὸ ὅποιονδήποτε κατακτητὴ καὶ τελευταία ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγόν.

3) Τὰ Γαλαξειδιώτικα βιώματά του μέσα στὸ πλαίσιο τῶν ὁποίων ἔγραψε ὁ Εὐθύμιος τὸ Χρονικόν.

4) Τὴν δύναμη λόγου πού τὸν ἐκφράζει μὲ μοναδικὴ πλαστικότητα καί, σὲ ὀρισμένα σημεῖα, μὲ ἀπλότητα καὶ παραστατικότητα.

Ἡ ἀνάγνωση τῆς ἀφήγησης τοῦ Ἱερομονάχου ἀφήνει στοὺς σημερινοὺς ἀναγνώστες τὴν γεύση ἐπικοῦ κάλλους, τὴν πατριώτικη ὑπερηφάνεια καὶ τὴν γνώση τοῦ Γαλαξειδιωτικοῦ μεγαλείου.

ΣΗΜ.: Γιὰ νὰ πραγματοποιήσω αὐτὴν τὴν ἐργασία μὲ βοήθησαν ἡ ἐφημερίδα «Τὸ Γαλαξίδι» καὶ τὸ βιβλίον «Γαλαξίδι» τοῦ συγγραφέως Ι. Δ. Μητρόπουλου.

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΓΙΟΤΣΑΛΙΤΟΥ - ΛΑΧΑΝΑ

ΙΩΑΝΝΗ ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Συμβολαιογράφου

Ἡ Καλλιόπη Γιοτσαλίτου - Λαχανά, πού, ἂν καί ξένη, τίμησε τήν ἰδιαίτερη πατρίδα μας μέ μιὰ σημαντική δωρεά, εἶναι ἄγνωστη στόν τόπο μας γι' αὐτό θεωροῦμε ὑποχρέωσή μας νά δώσουμε μερικές βιογραφικές πληροφορίες.

Κατ' ἀρχήν παραλείφθηκε, ἀπό παραδρομή ἀσφαλῶς, νά μνημονευθεῖ, ὅτι ἡ δωρεά τῆς μεγάλης διδλιθοθήκης δέν ἦταν μόνον τοῦ κ. Βασ. Λαχανά ἀλλά καί τῆς συζύγου τοῦ Καλλιόπης.

Ἄν καί Πελοποννησία ἀγάπησε πολὺ τῇ Ρούμελῃ. Οἱ γονεῖς τῆς ἦταν ἀπὸ τὴν Κυνουρία. Ὁ πρόγονός τῆς Γιάννης Ζαφερόπουλος καί οἱ ἀδελφοί του, ἐξέχοντες ἀγωνιστές τοῦ '21, εἶχαν κτίσει μέ δαπάνες τους τὸ κάστρο τοῦ Ἀστρους, ὅπου κλείστηκαν τὰ γυναικόπαιδα καί σώθηκαν ἀπὸ τὸν Ἰμβραήμ.

Ὁ πατέρας τῆς Μιχαὴλ Γιοτσαλίτης, γυμνασιάρχης, ἦταν ὁ π ρ ῶ τ ο ς π οὗ τὴ 1910 ἐξέδωκε ραφωδίες τῆς Ἰλιάδος καί Ὀδύσειας σύμφωνα μέ τίς νεώτερες ἐρμηνευτικές, γλωσσικὲς καί αἰσθητικὲς ἀντιλήψεις.

Ἡ ἰδία, φιλόλογος καί ἐπίτιμος γυμνασιάρχης, ἦταν ἀπὸ τίς λίγες πρῶτες γυναικες πού ἔγιναν γυμνασιάρχες κατὰ τὸν παλιὸ νόμο. Δέν ἦταν μόνον ἐξαίρετη καθηγήτρια καί πολὺ ἀγαπητὴ ἀπὸ τίς μαθητρίες τῆς παιδωγωγός, ἀλλ' εἶχε καί μιὰ ἰδιάζουσα ἱκανότητα στὴ διδασκαλία καί παραστάσεις ἀρχαίων δραμάτων ὑπὸ μαθητριῶν. Διαπιστώσασα ὅτι οἱ σχολικὲς παραστάσεις ἔχουν ἀ ν ὠ τ ε ρ ῆ ν παιδευτικὴ καί ἠθικοπλαστικὴ ἀξία, ὅταν διδάσκονται καί ἐκτελοῦνται μέ ἀξιώσεις κ α λ λ ι τ ε χ ν ι κ ῆ ς δημιουργίας,

πέτυχε. ὥστε οἱ παραστάσεις τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ Γυμνασίου κάθε χρόνο νά γίνονται σὲ θέατρα ἢ μεγάλες αἰθουσες τῶν Ἀθηνῶν μπροστὰ σὲ εὐρὺ κοινὸ καί νά μὴν ἔχουν καμιά σχέση μέ τίς συνήθειες σχολικὲς παραστάσεις. Ὑπὸ τῶν κριτικῶν καί τῶν ἀρμοδίων τοῦ Ὑπουργείου ἐκρίνοντο πάντοτε ὡς ἀνωτέρου ἐπιπέδου.

Ἐκτὸς τῶν ἄλλων δημοσιευμάτων τῆς τῷ Λευκώμῃ τῆς «ΑΓΩΝΙΣΤΑΙ ΚΑΙ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ» (1821), πολυχρόνιος ἐργασία μέ 607 εἰκόνες, ἀρκετὲς ἄγνωστες ἀκόμη καί στοὺς εἰδικούς, χαρακτηρίστηκε ὡς ἐξαιρετικὸ. Μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ Λευκώματος αὐτοῦ ὅλοι γνωρίζαμε τοὺς ἀγωνιστὲς τοῦ '21 ἀπὸ τίς εἰκόνες στίς ἐπίσημες αἰθουσες σὰν κ α λ ο - θ ρ ε μ έ ν ο υ ς νοικοκυραίους, ὅπως τοὺς ἐξωράδυσεν ὁ λιθογράφος HANFSTAENGL τὸ 1828. Τὰ πρωτότυπα σκίτσα τοῦ KRAZEISEN ἦταν λησιμονημένα καί καταχωνιασμένα στὰ Ἀρχεῖα. Γιὰ π ρ ῶ τ ῇ φορὰ δὲ μέ τὸ Λεύκμα αὐτὸ γνωρίσαμε τίς πραγματικὲς τ υ ρ α γ ν ι σ μ έ ν ε ς μορφές τῶν ἀγωνιστῶν, ὅπως τοὺς εἶδε τὸ 1826 στὴν πραγματικότητα καί τοὺς ἀπέδωσε ὁ KRAZEISEN. Ἐπίσης ἡ ἔπειτα ἀπὸ ἐπίμοχθη ἀναζήτησις σὲ διάφορα ἔντυπα, μουσεῖα καί οἰκογενειακὰ ἀρχεῖα, συγκέντρωση καί δημοσίευσις ὅλων σχεδὸν τῶν προσωπογραφιῶν τῶν προσωποποιήτων ἀπὸ τὸ 1700 ἕως τὸ 1870 (607) δέν ὑπάρχει σὲ κανένα ἄλλο ἱστορικὸ βιβλίον, οὔτε στὰ πλέον ὀγκώδη καί πολυτελῆ. Τὸ Ἔθνος δέν τὸ ἐλευθέρωσαν καί τὸ ὀργάνωσαν μόνον οἱ ὀλίγοι, πού συνήθως οἱ προσωπογραφίες τους δημοσιεύ-

Η ΛΙΟΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΑ ΛΙΟΚΡΙΝΑ

Ἀπὸ τὴ δημώδη ἱατρικὴ τῆς Δωρίδας

ΓΙΑΝΝΗ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ

...Ἐκεῖνη τὴ χρονιά, μοῦπε ἓνα ἀπόγευμα ἡ Καραχαλαγγέλω καθὼς κουβεντιάσαμε στὸν ἥλιο, ἀρρώστησε ἡ ἀδερφή μου ἡ Μαρία. Ἦταν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1910. Ἀρρώστησε, κυτρίνισε Δὲν ἤθελε νὰ φάει καὶ κρύωνε...

—Δὲν τὴν πῆγατε στὸ γιατρό, θεϊὰ Ἀγγέλω; ρώτησα.

—Ἐκεῖνο τὸν καιρὸ δὲν πῆγαινε εὐκολα ὁ κόσμος στὸ γιατρό. Προσπαθοῦσαν οἱ σπιτικοί, οἱ γείτονες, οἱ συγγενεῖς καὶ ὅποιοι χωριανὸς ἤξερε νὰ γιατρεύει, νὰ κάνουν καλὰ τὸν ἀρρωστο. Ἔτσι: ἡ πρώτη δουλειὰ ἦταν νὰ τηράζουσιν, μήπως ἔχει ὁ ἀρρωστος πάρει ἀπὸ μάτι ἢ εἶναι θαρμενὸς ἀπ' ἀερικό... Ὑστερα ἔρχονταν ἄλλα

ὄντα: στὰ ἱστορικὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ πλειστοὶ ἄλλοι: καὶ εἶναι ἀγνωμοσύνη νὰ μὴν εἶναι γνωστοὶ οὔτε κατ' ὄνομα. Καὶ τὸ κενὸ αὐτὸ ἐκάλυψε τὸ Λεύκωμα τῆς.

Ὁ τέως Πρόεδρος τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου κ. Παναγ. Γεωργοῦντζος, στὸ ἔγκριτο περιοδικὸ «Πλάτων» ἔγραψε: «...παρέσχεν εἰς τὸ Ἔθνος μίαν θαυμαστὴν ἐκδούλευσιν μὲ τὴν ἐκδοσιν τοῦ 1917, ἐπὶ τῇ ἐορτασμῇ τῆς 150ετηρίδος τῆς Ἑθνικῆς Παλιγγενεσίας, τοῦ θαυμασίου Λευκώματος τῶν 607 προσωπογραφιῶν τῶν προσωπικότητων, κυρίως τοῦ Ἀγῶνος, ἀπὸ τὰ πρωτότυπα σχέδια τοῦ KRAZEISEN ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων τῶν Ἀγωνιστῶν, τῶν Μεγάλων Διδασκάλων, Κληρικῶν, Λογίων, Ἐπιστημόνων καὶ Εὐεργετῶν τοῦ Ἔθνους ἀπὸ τοῦ 1700—1870. Ἕνα μνημεῖον ἐσαεὶ τῆς εὐγνωμοσύνης

γιατροσόφια ἀνάλογα μὲ τὴν ἀρρώστειαν. —Κι' ὅλα αὐτὰ ποῦ τᾶξεραν; ξαναρῶ- τησα.

—Ἀπ' τοὺς γεροντότερους. Τότε ὁ κο- σμιάνης πολέμαγε νὰ γίνεῖ καλὰ μὲ τὰ πρακτικά. Σάμπως καὶ σήμερα τὰ φάρμακα δὲ γίνονται ἀπὸ βοτάνια;

Τοὺς παλιότερους γιατροὺς ποῦ θυμᾶμαι, ἐδῶ σιμὰ στὸ Εὐπάλιο, τὸν Κοτσιμ- πάκη ἀπὸ τὸ Κλήμι, τὸν Καραμεσίνη ἀπὸ τῇ Μαγούλα, τὸν Παπανικολάου καὶ Παπαδόχη ἀπὸ τὸ Εὐπάλιο, πολὺ σπάνια τοὺς φέρναμε στὰ Κούκουρα.

Ἀπ' αὐτοὺς, ἐκεῖ ποῦ κάθεταν καταγῇ μὲς τὸν ἥλιο καὶ ἦταν τυλιγμένη μὲ τὸ τραό- τσιολο τὸ κατακαλόκαιρο, πέρασε στὸ δρό-

τοῦ Ἔθνους πρὸς τοὺς συντελέσαντες εἰς τὴν ἀπελευθέρωσίν του καὶ εἰς τὴν ἀνά- πτυξίν του. Αὐτὸ τὸ ἔργον, τὸ τόσον ἐθνι- κῶς ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἐθνικὴν αὐτο- γνωσίαν, ἐπιστέφει χαρακτηριστικῶς τὴν προσφορὰν τῆς πολυκλαύστου καὶ ἀληθινο- νήτου Καλλιόπης Γιοτσαλίτου - Λαχανᾶ.

Γι' αὐτὴν ἐπίσης τὴν ἐργασίαν τῆς, ὁ τόσον δύσκολος σὲ ἐπαίνους κ. Κ. Δημαρᾶς τῇ σχετικῇ ἐπιφυλλίδᾳ του γιὰ τὸ Λεύκο- μα στὸ «ΒΗΜΑ» τὴν ἔκλεισε γράφοντας:

«...Τὸ σπουδαῖο ὅμως, τὸ πολὺ σπου- δαῖο, εἶναι ποῦ ἔχουμε τὸ Λεύκωμα τὸ ἴδιο, προστιτὸ στὸ μεγάλο κοινὸ τῶν ἀνθρώπων ποῦ σέβονται: τὴν ἱστορίαν μας. Ἔργο κό- που καὶ ἀγάπης, σύντροφον γιὰ τὸν ρεμβά- σμὸ μας καὶ τὴν σκέψιν μας, γιὰ τὸ ὅποιο ἔχει κάθε λόγον νὰ εἶναι: ὑπερήφανη ἡ κυ- ρία Γιοτσαλίτου - Λαχανᾶ».

μο ή Παγωνοτάσαινα, ή μάννα τοῦ Γιάννου τοῦ Παγώνη μὲ τὶς φαριές μ'στάκες. Θὰ τὸν πρόλαβες δάσκαλε.

—Τὸν θυμᾶμαι θειά Ἀγγέλω.

—Τί φκιάν'ς αὐτοῦ Μαρία μ'; ρώτησε τὴν ἀδερφή μ'.

—Δὲ μπορῶ, θειά.

—Γιὰ νὰ σὲ δῶ. Τί ἔχεις καὶ δὲ μπορεῖς; Ἀμ' ἐσὺ παιδάκι μ' ἔχς λιόκρισ', εἶπε ή γριά, καθὼς τὴν ξεσκέπασε καὶ τὴν κοίταξε προσεκτικά.

—Τί ἔχω, θειά;

—Λιόκριση. Νὰ τὸ πεῖς στὴ μάννας τὸ δειλινό.

Τὸ θράδυ τόπαμε στὴ μάννα μας. Τή-
ραξε καὶ κείνη κι εἶπε ὅτι αὐτὸ θάταν.

—Τί εἶχε δηλαδὴ ή συγχωρεμένη;

—Ἐκεῖνο τὸν καιρό, συνέχισε ή θειά Ἀγγέλω, θγαίναμε γιὰ τὴν ἀνάγκη μας ἔξω, γιὰτὶ δὲν ἦταν ὅπως τώρα ὁ ἀπόπατος δίπλα στὸ προσκέφαλο ή κοιμόμασταν ἔξω στὸ νυχτόσκαρο τὸ καλοκαίρι. Ἄν ή βραδιά εἶχε γεμάτο φεγγάρι καὶ μιὰ μέρα ἀκόμη καὶ τὸ τήραγε ἄνθρωπος ἀπάνω στὸ βασίλειμα στὴ ράχη, κατακίτρινο ὅπως ἦταν, πάθαινε λιόκριση, ὅπως ἔπαθε καὶ ή ἀδερφή μου: κιτρίνιζε, μάργωνε, δὲν ἤθελε νὰ φάει τίποτα, καθόταν οὐλου κα-
ταή κι ἔλειωνε. Οἱ τρανύτεροι, γιὰ νὰ μᾶς προσφυλάξουν, ἔλεγαν καμμιά φορά: Ἀπό-
ψε ἔχουμε λιόκρισ'...

—Καὶ πῶς ἔγινε καλά;

—Μὲ τὰ λιόκρινα. Τὰ ξέρς τὰ λιόκρι-
να;

—Τί εἶναι αὐτά, τὰ κρίνα τοῦ ἡλίου;

—Ὅχι. Εἶναι κέρατα ἀπὸ φίδι, σὰν τὸ δειχτή τοῦ χεριοῦ μας μεγάλα. Γιὰ νὰ καταλάβ'ς, δάσκαλε, εἶναι ἕνα φίδι πὺ κάθεται κρυμένο στὰ ρουμάνια καὶ δὲ θγαίν' ὀλοένα. Αὐτὸ ἔχει στὸ κεφάλι του δυὸ κέρατα, πὺ τὰ λένε λιόκρινα. Αὐτά, ὅταν μεγαλώσουν, πέφτουν καὶ ξαναφυ-

τρώνουν ἄλλα.

Τότε ὅμως πιάνει τὸ φίδι μιὰ φαγούρα στὸ κεφάλι του. Θέλει κάπου νὰ τριφτεῖ, γιὰ νὰ πέσουν. Μόλις λοιπὸν συναντήσῃ κανέναν ἄνθρωπο, ὅπως περιφέρεται πα-
λαβωμένο ἀπὸ τὴ φαγούρα, ὀρμάει πάνω του, ὅχι γιὰ νὰ τὸν φάει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τριφτεῖ.

Ἐκεῖνος τότε πετάει τὸ μάλλινο σκουτί τοῦ καταῆς. Τὸ φίδι τρίβεται πάνω στὸ μάλλινο ρούχο κι ὅταν πέσουν τὰ κέρατά του, φεύγει. Μαζεύει τότε τὰ λιόκρινα ὁ τυχερὸς καὶ τάχει: γιὰ γούρι, γιὰ φυλαχτὸ καὶ γιὰ τὴ λιόκριση. Κάτι τέτοιο ὅμως δὲν γίνεται συχνὰ κι ἔτσι τὰ λιόκρινα εἶ-
ναι σπάνια.

Τότε τέσσερες εἶχαν λιόκρινα ἐδῶ γύ-
ρω: Ἡ γύφτισσα, ή μάννα τοῦ γυφτο-Χρί-
στου στοὺς Κουπλαῖους, ὁ Τσαμο-Σπύρος στὸ Κλήμα κι ὁ Κοντζαμάνης στὸ Εὐπά-
λιο, ὁ πατέρας τ'Κώστα. Εἶχε κι ὁ Γκουρ-
τέσης στὰ Κούκουρα, ἀλλὰ δὲν τὸ ξέραμε.

Μᾶς ἔστειλε ἀπ'λὲς ή μάννα μας, τὴν ἀδερφή μ' τὴ Θυμιούλα καὶ μένα νὰ τὰ φέρουμε. Πήγαμε γυρεύοντας στοὺς Κου-
πλαῖους καὶ στὸ Κλήμα κι δὲ μᾶς τάδω-
σαν, γιὰτὶ φοβόνταν νὰ μὴ τὰ χάσουν. Στὸ Εὐπάλιο, μόλις ἔμαθε ή Κοντζαμάναινα, ὅτι ἤμασταν τ' Θανάσ' τ' Καραχάλ' ἀπ' τὰ Κούκουρα, μᾶς τᾶδωσε. Τὰ φέραμε κι ἀπ'άν' κι τὰ ξαστρίσαμε τρεῖς φορές: Τὰ βάζαμε μέσα σ' ἕνα ποτήρ' νερὸ καὶ τὰ θγάζαμε γιὰ τρεῖς νύχτες συνέχεια σ' ἀ-
στέρια. Τὴν τέταρτη πλένεταν ή ἄρρωστη μὲ τὸ νερὸ τοῦ ποτηριοῦ. Αὐτὸ γινόταν ἄλλες δυὸ φορές χωρὶς διακοπή. Ἔτσι ή Μαρία ἔγινε καλά καὶ ξαναπήγαμε τὰ λιόκρινα πάλε στ'ν Κοτζαμάναινα στὸ Σλέ.

Καὶ ή συνέχεια:

Εἶχα διαβάσει κάπου, ὅτι ή δημώδης
ιατρικὴ «...εἶναι κρᾶμα ἐμπειρικῶν γνώ-
σεων καὶ μαγικῶν ἐνεργειῶν, πὺ ἐκληρο-

δοτήθηκαν είτε δια της προφορικής οδού είτε γραπτώς...» και ότι «οί τρόποι θεραπείας είναι ανάλογοι με τη φύση της νόσου ή την αιτία εις την οποία αποδίδεται ή ασθένεια...», αλλά ότι υπήρξε ή υπάρχει στην Ελλάδα φίδι με κέρατα, δεν είδα διαβάσει πουθενά, ούτε κι ακούσει. Το πράγμα είχε τρομερό ενδιαφέρον. Άραγε ποιός άλλος στο χωριό ήξερε για τὰ λιόκρινα;

Ρώτησα γέροντες και γριές. Άρκετοι ήταν εκείνοι που είχαν ακούσει την ιστορία του φιδιού με τὰ λιόκρινα. Το ίδιο διαπίστωσα και σε πολλά άλλα χωριά της Δωρίδας, αλλά και της Ναυπακτίας, όπου επεξετείνα τη σχετική έρευνα.

‘Ο κόσμος τ’οχε τούμπανο...

Συζήτησα το θέμα με πολλούς νέους ανθρώπους, μορφωμένους και μή. Κανένας δεν ήξερε τίποτα το σχετικό και οι περισσότεροι γέλασαν. Δεν πίστευαν ότι υπάρχει φίδι με κέρατα πουθενά της γής και πολύ περισσότερο στην Ελλάδα.

Στο μεταξύ ή έρευνα για τη λιόκριση, τὰ λιόκρινα και τὰ «ξαστρίσματα» συνεχίστηκε. Έτσι δρέθηκαν άνθρωποι, που χρησιμοποιήσαν τὰ λιόκρινα για δικιά τους θεραπεία από τη λιόκριση, πίνοντας από το «ξαστρισμένο» νερό, μέσα στο όποιο είχαν ξύσματα από λιόκρινα (Παγώνης Βασίλης, Κούκουρα, 55 χρόνων) ή είχαν πάνω τους τὰ λιόκρινα για φυλαχτό κάμποσο καιρό (Πάνος Γκουρτέσης, Κούκουρα, 32 χρόνων) ή τὰ είχαν δει παλιότερα.

Και τὰ πιό ενδιαφέροντα:

—Ο Τάσος Γκουρτέσης απ’ τὰ Κούκουρα, μās παρουσίασε μιὰ μέρα ένα λιόκρινο, ξεχασμένο στο σεγτούκι του από τον καιρό του πατέρα του. Είναι ένα κέρατο, λές από φιλιδισι, μήκους 10 εκατοστών, σαν τὸ δείκτη αντρικού χεριού και πά-

χους στη βάση ενός περίπου εκατοστού, σχισμένο στη μέση από την πολυκαιρία..

Κι ένας άνθρωπος, πού στίς μέρες μας, ήρθε αντιμέτωπος με τὸ φίδι με τὰ λιόκρινα, τὸ κερασφόρο, λέγεται Χαράλαμπος Παγώνης. Είναι σήμερα εξήντα περίπου χρόνων και μένει στὰ Νέα Κούκουρα. Τὸ περιγράφει έτσι:

Είχε κεφάλι μεγάλο, σαν τὸ κεφάλι κουταβιού. Μάτια λαμπερά. Στόμα ὀρθάνοιχτο σαν τὸ μηρό του. Τὸ μήκος του ἀρκετό, ἀλλὰ δὲν τ’όδε ὀλόκληρο γιὰ νὰ τὸ προσδιορίσει. Χρῶμα καφοπράσινο.. Τὸ φίδι ξαπλωμένο ἔξω ἀπὸ τὴ σπηλιά του στὸ δάσος τοῦ «Κούφιου» ἀπολάμβανε τὸν ἥλιο. Μὲ τὸ χτύπημα τοῦ τσεκουριού σὲ κοντινὸ του δέντρο τρόμαξε καὶ ἀνασηκώθηκε νὰ δει τί συμβαίνει. Βλέποντας ξαφνικά τὸν ἄνθρωπο σύρθηκε στὴ σπηλιά του τρακουνώντας τὰ γύρω κλαριά, ἐνῶ ὁ ξυλοκόπος, ἀπὸ τὸ φόβο του, ἔφευγε τρεχάτος, ἀφήνοντας ὡς τὰ τώρα τὰ ξύλα πού εἶχε κόψει στὸ μέρος ἐκεῖνο. Αὐτὰ ἔγιναν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1965.

Υ σ τ ε ρ ὀ γ ρ α φ ο :

Διάβαζα πρὶν λίγες μέρες σὲ μιὰ παλιά ἐγκυκλοπαίδεια τῶν ζώων, προπολεμικῆς ἐκδόσεως Ἑλευθερουδάκη, ὅτι στὴ Βόρεια Ἀφρική, Λιβύη - Αἴγυπτο, ὑπάρχει μιὰ ἔχιδνα κερασφόρος με κέρατα μυτερὰ ὀχτώ - δέκα εκατοστών, πού ἐνεδρεύει κρυμμένη ὀλόκληρη (χωμένη) στὴν ἄμμο, ἔχοντας ἔξω μόνο τὸ κερασφόρο κεφάλι της. Μπορεῖ νὰ διατηρηθεῖ νηπτική ἕνα περίπου χρόνο περιμένοντας νὰ ἐπιτεθεῖ σὲ κάποιο διερχόμενο ζῶο. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτο, κατὰ τὴν παλιά ἐποχή, εἶχε ἐξαφανίσει κάθε ζωντανὸ πλάσμα στίς περιοχὲς πού ζοῦσε με τὰ φαρμακερὰ της δαγκώματα.

Γιατί ἄραγε νὰ μὴν ὑπάρχει καὶ στὴν Ελλάδα τὸ φίδι με τὰ λιόκρινα;

ΟΠΟΙΟΣ ΔΕΝ ΕΧΤΙΣΕ ΣΠΙΤΙ

ΤΟΥ ΜΗΤΣΟΥ ΕΛΑΤΟΥ

— «Όποιος δέν ἔχτισε σπίτι, δέ φύ-
τεψε ἀμπέλι γιά δέν πάντρεψε κο-
ρίτσι δέ γεύτηκε τίποτας ἀπ' τὰ με-
γάλα θάρη τῆς ζήσης καί ἀβρεχος
πέρασε τίς μπόρες τους — τυχερός
πές πώς στάθηκε ἀπ' τῇ μιᾷ μεριά.
Ἄπ' τὴν ἄλλη ὁμως ἀπραγος καί
ἀγούρμαστος ξέμεινε — ἀνίκανος
γιά κάθε τι τὸ σοβαρό—καί χαρα-
μοφᾶς λογιέται — κακὸ πρᾶμα γιά
τὸν πάσα ἔνα.

Καί ὄχι ἄδικα, θέβαια, ἀφοῦ σέ
κανένα ἀπ' τὰ τρανὰ παλούκια τῆς
δέν ἔδωκε «δείγμα γραφῆς» οὔτε
στό σκολειό τῆς, πού τόσα δασκα-
λεύει τὸν ἄνθρωπο, μαθήτεψε πο-
τές», εἶπε ἄξαφνα ὁ μπάρμπα Τά-
κος σκύβοντας νὰ συνταυλίσαι τὴ
φωτιά πού πῆρε νὰ σβύσει — στά-
χτωσε γιά καλὰ — καί ματαρχινεύ-
οντας τὴ σταματημένη κουβέντα
τους.

Δεύτερη μέρα τοῦ Χριστοῦ
— καρδιά τοῦ χειμῶνα — καί ὁ
μπάρμπα Τάκος καί οἱ γιοί του —
τρεις, ζωὴ νᾶχουν—εἶναι καθισμένοι
στό χειμωνιάτικο γύρω ἀπ' τὴ φω-
τιά. Φάγαν καί ἤπιαν καλὰ τὸ μεση-
μέρι καί ὕστερα ἀπλωθῆκαν στὰ
μεντέρια, τῇ μιᾷ καί τὴν ἄλλη πάντα
τοῦ τζακιοῦ, γιά νὰ χουζουρέψουν
λιγάκι μιὰ καί ἔχουν ἀδειᾶ — σκό-
λη σήμερα — καί ν' ἀλλάξουν καμ-
μιὰ κουβέντα ἀφοῦ δέν γίνεται νὰ
πάρουν τίς ροῦγες — ἡ παγωνιά ὀ-
ξω τσακίζει κόκκαλα καί δέν ἀφή-

νει ἄνθρωπο νὰ ξεμυτίσει.

Πέρασε κάμποση ὥρα μὲ τὴν κου-
βέντα, εἶπαν γιά τοῦτο, γιά
κεῖνο, γιά τ' ἄλλο — γιά χίλια δυό
— μὰ στὰ στερνά, θές ἀπ' τὸ φαγο-
πότι, θές ἀπ' τὴ ζέστα, τὸ κεφάλι
ἀρχίνεψε νὰ θαραίνει καί τὰ ματό-
κλαδα νὰ γέρνουν — ἡ ἀναψη τῆς
κουβέντας καταλάγιασε καί ὁ ὕ-
πνος τοὺς ἔπαιρνε γλυκὰ - γλυκὰ.
Ἀπάνω στὴν ὥρα τούτῃ ὁμως ὁ
μπάρμπα Τάκος πέταξε τὰ λόγια
του — λάδι στὴ φωτιά — καί ἔκαμε
τὴν κουβέντα νὰ ματαζωηρέψει. Μὲ
μάτια γουρλωμένα ἀνακαθῆσαν καί
οἱ τρεῖς καί γιομάτοι ἀπόρεση ἀρ-
χινέψαν ν' ἀναρωτιοῦνται τί θέλει νὰ
πεῖ ὁ πατέρας. «Ὅσο ὁμως κι' ἂν
πασκίσαν, ὅσο καί ἂν στύψαν τὸ
μυαλό τους τίποτας δέν κατάφε-
ραν, δέ μπόρεσαν νὰ θροῦν μιὰν ἄ-
κρη γιά νὰ μποῦν στό ντορὸ — καί
τοῦτο τοὺς διαόλιζε φοβερά. Στὸ τέ-
λος ὁ μεγαλύτερος γιὸς δέν κρα-
τήθηκε καί φανερά πειραγμένος,
ρώτησε ζωηρά:

— «Τὰ μισοθέζικα δέν τὰ νογάω
καθόλου, πατέρα, χαθῆκαν τὰ ντρί-
τα καί τὰ σταράτα;»

Ὁ μπάρμπα Τάκος, ἀτάραχος,
στρίβοντας σ' ἓνα καλαμποκό-
φυλλο καπνὸ χοντροκομμένο — ἀ-
παγορεύονται τὰ χαθάνια, θλέπεις
— τοὺς κύτταξε ἕναν - ἕναν καί ὕ-
στερα ματάπε, ἤρεμα πάντα:

— «Τὰ μισοθέζικα δικαιολογῆμέ-

να νά μὴν τὰ νογᾶς, γιέ μου, μασημένα λόγια εἶναι. Τοῦτα δῶ ὅμως δὲν δικαιολογιέσαι, γιατί καθαρά καὶ ξάστερα εἶναι, — φῶς, φανάρι. "Ἄν ὅμως τὸ μυαλό σας στόμωσε σήμερα δὲν πειράζει, μπορῶ νὰ τὰ κάμω καὶ λιανότερα».

Καὶ ἀνάθοντας τὸ τσιγάρο του μ' ἓνα δαυλί, συνέχισε, ξεφυσώντας σύννεφα καπνοῦ ἀπ' τὴ μύτη καὶ τὸ στόμα:

— «Ὁ πάσα ἓνας ποῦρχεται στὸν κόσμον ἐτοῦτο, λεβέντες μου, ἔχει ἓνα δρόμον νὰ κάμει — ὅπως καὶ οὐλα τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ ἄλλωστε — καὶ κάμποσες ὑποχρεώσεις νὰ ξεπληρώσει. Κι' ἂν ἄλλων εἶναι περισσότερες γιὰ βαρύτερες καὶ ἄλλων λιγότερες γιὰ ἀλαφρύτερες αὐτόνο εἶναι ἀπὸ τῆς μοίρας τὸ γραφτό, π' ὅτι γράφει δὲ ξεγράφει, καὶ ὅχι ἀπ' ἀνθρώπου θέληση. "Ὅσο εἶναι παιδί ὅλα πᾶν καλὰ — ἄλλοι γνοιάζονται γι' αὐτόνον — σὰν μεγαλώσει ὅμως καὶ γίνει ἑφταξοῦσιος τότενες, μαζὶ μὲ τὰ καλὰ τῆς ζήσης, γεύεται καὶ τὶς πίκρες καὶ τὰ θάσανά της — καὶ εἶναι πολλὰ τὰ ρημάδια. Πολλές καὶ διάφορες εἶναι οἱ ἀνάγκες ποὺ τὸν ζώνουν καθημερινὰ καὶ ἔρχεται ἡ στιγμή πού, θέλει - δὲ θέλει, θὰ μπεῖ στὸ χορὸ — ἄλλος ἔχει θηλυκὰ νὰ παντρέψει, ἄλλος χρειάζεται σπίτι ν' ἀπαγγειάσει, ἄλλος πρέπει ν' αὐγατίσει τὸ ταῖνι τῆς φαμελιάς. Καὶ ὅσο θαράει τῆς χρειᾶς τὸ ντέφι θὰ χορεύει, δὲ γίνεται ἄλλοιῶς, νὰ παρακαλαί μοναχὰ νὰ πάψει σύντομα γιατί ἄλλοιῶτικα θὰ ρέψει στὰ ποδάρια,

— θέλει πολλὴ γρηγοράδα θλέπεις ὁ χορὸς αὐτόνος. Κάτι τέτοια τὰ ξέραν καλὰ οἱ πατεράδες καὶ οἱ παποῦδες μας — εἶδαν τὸν ἥλιο νωρίτερα ἀπὸ μᾶς καὶ πάθαν - μάθαν καὶ τὰ δασκαλέψαν καὶ σὲ μᾶς. Καὶ εἶναι ἡ πᾶσα ἀλήθεια—ποιός μπορεῖ νὰ πεῖ τ' ἀντίθετο;—πὼς μονάχα τέτοια ζορίσματα γουρμάζουν τὸν ἄνθρωπο καὶ κάνουν τὸ μυαλό του νὰ πῆξει. Ἀλλοιῶτικα, ἄψητος κι' ἄμαθος παραμένει, σὰν κείνους τοὺς ἀνεπρόκοφτους ποὺ θρῖσκουν τὸ σοφρᾶ στρωμένο — τὸ θιὸς τοῦ πατέρα καὶ τοῦ πεθεροῦ γιὰ τὸν ἰδρωτὰ καὶ τὴν προκοπὴ τ' ἀδερφοῦ — καὶ δὲν λέν νὰ θρέξουν τὸ δακτυλάκι τοὺς μπᾶς καὶ κρυοπάρουν—κηφῆνες σωστοί. Γι' αὐτόνο καὶ μόνο ἀξίζει νὰ μπαίνει ὁ πάσα ἓνας στὸ καμίνι τῆς χρειᾶς ποὺ ἀτσαλώνει τὴ θέληση καὶ ἰκάνει τὴν ψυχὴ σίδερο ἀλύγιστο. Ἀλλὰ ἄς τ' ἀφήσουμε αὐτάνα καὶ ἄς ἔρθουμε στὰ δικά μας.

—Ἐσύ, γιέ μου» στράφηκε κατὰ τὸ μεγάλο, «ἂν δὲ λαθεύω, μπήκες στὰ εἰκοσιτέσσερα — ἔτσι δὲν εἶναι; "Ἄντρας γίνηκες πιά, μὲ τὸ στρατιωτικὸ ξέμπλεξες, τὸ «χοῦ» τῆς δουλειᾶς τὸ πῆρες γιὰ καλὰ, ἄξιος εἶσαι νὰ κάμεις πέρα καὶ νὰ ζήσεις. Κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά γραμμάτια γιὰ πλερωμὴ καὶ ἀδερφάδες γιὰ παντρειά δὲν σὲ καρτερᾶν, οὔτε μπαῖρια γιὰ ξεχέρσωμα καὶ ἀμπέλια γιὰ φύτεμα — τ' ἀντίθετο μάλιστα, μεράδι καλὸ ἀπ' τὰ δικά σου πέφτει καὶ πιασμένος λογιέσαι. Τίποτας, λοιπόν, δὲ σου λείπει γιὰ νὰ πάρεις τὸ δρόμον σου καὶ νὰ πετάξεις μὲ τὰ δικά σου φτερά — νὰ

φκιάξεις φαμελιά—δξω άπό ένα : τό σπίτι. Γιατί, τούτο, τό δικό μου, άρχινεψε νά μή μās χωράει πιά — σάν τρανέψουν τά λυκόπουλα στενεύει ή μονιά. Κι' άφοϋ τά τούμπα-να ζυγώνουν κατὰ τή μεριά μας — ταχυά, μεθαύριο, θά λογοδοθείς—πρέπει νά τό γνοιαστούμε σύγκαιρα γιατί ένα σπίτι οϋτε μονοχρονίς χτίζεται οϋτε ραπανάκι είναι νά φυτρώνει όποτε ό πάσα ένας θέλει. Λέω, λοιπόν, νά τά κανονίσουμε άπό τώρα και νά θάλουμε μπροστά σιγά - σιγά ώστε νά πορευτούμε όπως μās βολεϊ καλλίτερα και νά μήν τ' άφήκουμε τήν τελευταία στιγμή γιατί τότενες και ή δουλειά θά γίνει μισή και θαρϋ θά πέσει τό φορτιό στο γάϊδαρο — και πανωσάμαρα — και μπορεί νά κωλοκαθήσει. Σάν μισοτελέψουμε — σ' ένα, σέ δυό χρόνια — ρίχνεις τό μήλο σέ καμμιά συσταζόμενη μορφονιά και άρρεθωνιάζεσαι, όχι θέβαια για νά θάλεις τήν προίκα μέσα — κάτι τέτοιο δέν τó καταδέχομαι — αλλά για νά γίνουν τά ξετελέματα έπως θά θελήσετε έσείς, οί σπιτονοικοκυραίοι, και όχι έμείς, οί παραόξω. Και τούτο δώ άκόμα — μιλημένα - τιμημένα — για νά μήν έχουμε λόγια άργότερα : παντρεμένοι για άνύπαντροι οϋλοι θά θάλετε τó μεράδι σας σέ κόπια και παράδες για νά χτίσουμε και δεύτερο σπίτι—τρίτο είναι τούτο δώ —ένα δηλ. για τόν καθένα σας, ώστε νά μήν μείνει κανένας παραπονούμενος πώς άδικήθηκε για πώς τούφαγαν οί άλλοι τόν ιδρώτα του. "Ετσι και σεις θά μείνετε άγαπημένοι για πάντα και μένα δέ θά με σκα-

τοψυχάτε σάν κλείσω τά μάτια — ξεγηθήκαμε;

Αϋτάνα λέει τó δικό μου μυαλό και άν κάποιος έχει κάτι καλλίτερο άς κρίνει τώρα — έδω είμαστε».

Κανένας άπ' τούς τρεις δέν έβγαλε άχνα, οϋτε καν ή μάνα τους, ή θειά Θανάσω, πού άπό κάμποση ώρα είχε παρατήσει τó σιγύρισμα και είχε σιμώσει για ν' άκούσει τά λόγια τών άντρών. Με τó κεφάλι χαμηλά και τήν όψη σκεπτική στεκόνταν βουβοί και άποχασκωμένοι — τί νά πουν; "Ο πατέρας — πού ό Θεός νά τόν έχει γερό για τó δικό τους καλό — φαίνεται πώς τάχει οϋλα σκεπτεϊ, τάχει διπλοτριπλοκασκινισμένα και καλοζυγιασμένα, τίποτας δέν έχει άφήκει στήν τύχη για στο «θά δοϋμε». Και άκόμα, έχει φροντίσει για τó δίκηο οϋλωνών και για τó μόνιασμά τους — ως έκει πού φτάνει θέβαια γιατί τó παράπερα, είναι δική τους δουλειά. "Ετσι δέν μένει τίποτας άλλο άπ' τó νά πουν τó ναί, και νά ξεκινήσουν.

Η ώρα ή καλή, λοιπόν.

Τό πιό δύσκολο πράμα σάν πάρεις άπόφαση νά χτίσεις σπίτι ει-ναι νά θρεις τó βολικότερο μέρος. "Ο κάθε μαχαλās, μά και ή κάθε γειτονιά άκόμα, έχει τά δικά του, άλλα καλά κι' άλλα άνάποδα, άνάλογα με τó τί γυρεύεις. Πρέπει λοιπόν, νά τά θάλεις οϋλα κάτω, νά τά ζυγιάσεις ένα - ένα και νά τά ξεψαχνίσεις καλά μήν παραλείποντας τίποτας, ώστε νά θγάλεις άπόφαση σωστή. Γιατί σπίτι μιά

φορά στή ζωή χτίζει κανέννας καί δέ γίνεται ἄν, αὖριο - μεθαύριο δεῖ πῶς δέν τὸν βολεύει νὰ τὸ πάρει παραμάσκαλα καί νὰ πάει παραπέρα οὔτε εἶναι τσαντήρι γύφτικο νὰ τὸ στήνει τὴ μιὰ ἐδῶ καί τὴν ἄλλη ἐκεῖ. Τὸ δρόμο τοῦτο, τὸ σωστό, ἀκλούθησε ἡ φαμελιά τοῦ μπάρμπα Τάκου, γι' αὐτόνο χρειάστηκε πολλή ὥρα, καί περσότερη συζήτηση, γιὰ νὰ πάρει ἀπόφαση.

Ἡ μάνα πού πρωτομίλησε, ψυχοπονῶντας νὰ μείνουν τὰ παιδιὰ κοντά της οὔλα τὰ χρόνια — καί ποιά μάνα δέν θέλει κάτι τέτοιο; — εἶπε νὰ χτίσουν τὸ καινούργιο σπίτι ἐδωδά, δίπλα στὸ παλιό. Κι' ἄν, μάλιστα, τὰ στριμώξουν λιγάκι, πρόστεσε, θὰ μπορέσουν νὰ φκειάξουν ἄργότερα καί τὸ τρίτο κι ἂς ἔχουν τίς αὐλές καί τὰ καλύβια ἀνταμικά — ἀδέρφια εἶναι, τί πειράζει;

Τὰ παιδιά, στ' ἄκουσμα τῶν λόγων της πέταξαν ἀπ' τὴ χαρά τους — τὸ βρῆκαν σωστό — κι ἀφήνοντας κατὰ μέρος κάθε δική τους σκέψη, συμφωνῆσαν μὲ τὴν πεθυμιά της — μιλῆσαν μὲ τὴν καρδιά καί ὄχι μὲ τὸ νοῦ. Κι' ἀρχίνεσαν μάλιστα νὰ πειράζονται ἀναμεταξύ τους καί νὰ ψευτομαλλώνουν ποιός θὰ πάρει τοῦτο καί ποιός ἐκεῖνο, χασκογελώντας ἀμέριμνα. Ὁ πατέρας ὁμως, πού τόση ὥρα ἄκουε σιωπηλός, δέν συμφώνησε.

— «Ὅχι», εἶπε σοβαρά, «ποτές τὰ σπίτια δίπλα - δίπλα, κάλλιο μακρὰ καί ἀγάπη παρὰ σιμὰ καί μάγγανα. Γιὰ τηράτε, ὁρέ, πόσα καί πόσα ἀδέρφια, πού μένουν σ' ἀδερφομοίρια δέν ἔχουν μαλλῶσει

γιὰ τὸ τίποτας — ποιός θὰ ποτίσει τὸ ζὸ πρῶτος, γιὰ ποιανοῦ τὰ παιδιὰ πῆραν δυὸ καρύδια ἀπ' τὴν καρδιά τῆς κάτω αὐλῆς — καί κρατᾶν ἀμάχη ὁ ἓνας στὸν ἄλλο μεγαλύτερη ἀπ' ὅτι στὸ χειρότερο ὄχτρο; Καί μὴν ἀλησμονᾶτε ὅτι ζηλόφτονες καί τζαναμπέτισσες νυφάδες δέν ἀπολείπουν ποτές — ξέρεις τί διάβολος θὰ σοῦ τύχει; — καί εὐκολα μποροῦν μὲ τὰ τριβόλια καί τὸ πέσε - πέσε νὰ κάμουν τ' ἀδέρφια ἀπὸ ἐκατὸ χωριά. Γι' αὐτόνο στὸ γιούρτι, στὰ πέρα ἀλώνια, λέω νὰ χτίσουμε — οὔτε ἀλάργα ἀπὸ δῶ εἶναι καί ὅ,τι χρειάζομαστε τόχει. Ἀπάνω στὴ δημοσὰ θρίσκεται — ἡ ρόδα τὸ πατάει — ἡμερος εἶναι ὁ τόπος ἓνα γύρω — ἴσωμα — ἥλιος κι' ἄερας δέν τ' ἀπολείπει — τί περσότερο γυρεύομε; Κι' ἀπὸ πᾶνω ἔχει καί πηγάδι μὲ μπόλικο καί ἀλαφρὺ νερό, πράμα πού μᾶς θγάζει ἀπὸ τὸ χασομέρι, τὸν κόπο, τοὺς παράδες, ν' ἀνοιξοῦμε ἄλλο ἀπ' τὴν ἀρχή. Γιὰ σκεφτεῖτε το, ὁρέ;»

Μάνα καί γιοὶ δέν ἀποκριθῆκαν, μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα εἶχαν ἀπομείνει. Τίποτας ἀπ' ὅσα ἀκοῦσαν δέν εἶχε περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ τους — ἄπραγοι, θλέπεις, ἦταν — οὔτε μποροῦσαν νὰ τὰ φανταστοῦν, τώρα ὁμως πού ὁ πατέρας τοὺς ἀνοιξε τὰ μάτια εἶδαν πῶς ἔχει δίκιο τρανὸ — πολλὲς εἶναι οἱ γλύστρες στὴ ζήση ἀκόμα περσότερες οἱ παγίδες γι' αὐτόνο πρέπει νάχουν τὰ μάτια τέσσερα καί δάσκαλο καλό. Καί χωρὶς πολλὰ συμφωνῆσαν: Στὸ γιούρτι θὰ χτίσουν.

Ἀπὸ τὴ στιγμή πού τὸ δυσκολότερο κανονίστηκε τ' ἄλλα ἦρθαν

μοναχά τους — μέ τὸ ἔμπα τοῦ Μα-
γιοῦ θ' ἀρχινέψουν.

Ἡ πρώτη φροντίδα καθενοῦ π' ἀ-
ποφασίζει νὰ χτίσει σπίτι εἶναι οἱ
πλίθες. Χρειάζονται πολλές — καὶ
χιλιάδες ὀλόκληρες—καὶ πρέπει νὰ
βρεῖ μέρος ἀπ' ὅπου θὰ πάρει τὸ
χῶμα. Ὅτι κι' ὅτι δὲν κάνει,
θέλει χῶμα καλὸ — πλιθόχωμα
— καὶ ὄχι τίποτας μπασές πού σκορ-
πᾶν μέ τὸ πρῶτο, γιὰ κοκκινιά πού
δὲ δουλεύεται. Καὶ πρέπει τὸ μέ-
ρος νὰ τὸ πατάει ρόδα γιὰτὶ ἄλ-
λοιῶς ἡ δουλειὰ δὲν ἀπαδίνει —
μῆνες μπορεῖ νὰ τυραννίσαι μέ τὸ
σαμάρι καὶ τίποτας νὰ μὴν κάνεις.

Ὁ μπάρμπα Τάκος καὶ οἱ γιοὶ
καταλήξαν πῶς τὸ χωράφι τοῦ κου-
νιάδου του, τοῦ μπάρμπα Μάνθου,
πού καὶ «κατέβασμα» θέλει καὶ καρ-
ρόδρομο ἔχει, εἶναι ὅτι χρειάζεται.
Ὑστερα ἀπ' τὸ θέρο, ἀποφάσισαν,
κι' ὥσπου νάρθει ἡ μηχανή γιὰ τ' ἀ-
λώνισμα, κάνοντας τ' ἀδύνατα δυ-
νατὰ θὰ τὸ κουβαλήσουν — ἔτσι ἄλ-
λωστε θὰ προκάμουν καὶ τὸ καθά-
ρισμα τῶν ἀχερώνων γιὰ νὰ ξεκο-
νομήσουν τ' ἄχυρο πού χρειάζονται.

Μπελαλίδικη καὶ βαρειὰ δουλειὰ
— πολὺ βαρειὰ — τὸ κόψιμο τῆς πλί-
θας, εὐτυχῶς ὅμως πού τρεῖς - τέσ-
σερες χωριανοὶ τοὺς χρωστοῦν κά-
τι μέρες ἀπὸ παρόμοια δουλειὰ κι'
ἔτσι σὲ καμμιά ὀδομάδα, δέκα μέ-
ρες τὸ πολὺ, θὰ σπατοροῦν—τί λές;

Ἀπὸ πολὺ νωρὶς τὴν αὐγὴ — ἀχά-
ραγα—θ' ἀρχινεῦει κάθε μέρα ἡ
δουλειὰ γιὰ νὰ γλυτώσουν λίγη
κάψα. Τὸ χῶμα, βρεγμένο καλὰ ἀ-
ποβραδὶς, πρέπει νὰ πατηθεῖ γερά

καὶ νὰ σκορπιστεῖ παντοῦ τ' ἄχυρο
—δύσκολη δουλειὰ— πού ὅσο προ-
χωράει ἡ ὥρα καὶ τὸ χῶμα λασπώ-
νει γίνεται δυσκολότερη. Ὁ ἰδρῶ-
τας τρέχει σὰν ποτάμι στὸ μου-
σκεμένο ἀπ' τὰ νερά καὶ τῇ λά-
σπῃ κορμί, στὰ χέρια καὶ τὰ πόδια
σηκώνουν καροῦλες, τὰ νεῦρα πιά-
νονται καὶ τὰ κρέατα πονοῦν. Κι'
αὐτὰνα πρὶν καλὰ - καλὰ ἀρχινέ-
ψει τὸ κόψιμο. Ἀμα, κάποια ὥρα,
ἡ λάσπη ἔρθει στὸ ντάμι τῆς, ὁ «μά-
στορας» στήνει τὸ καλοῦπι καὶ γί-
νεται ἡ δοκιμή. Οἱ κουβαλητάδες
φέρνουν λάσπη μέ μιὰ καζάκα, τὴν
ἀδειάζουν ἀπάνω στὸ καλοῦπι καὶ
κεῖνος τῇ σκορπᾷ σ' οὔλα τὰ μά-
τια, τὴν πατικώνει καλὰ μὴ τυχόν
καὶ μείνουν κούφια, τῇ στρώνει μέ
βρεγμένα χέρια κι' ὕστερα τὸ τρα-
βάει — πέντε πλίθες εἶναι ἔτοι-
μες. Τὶς κυττάει ἀπὸ παντοῦ προ-
σεχτικὰ μὴ τυχόν καὶ χρειάζεται
τίποτας ἢ λάσπη, δίνει τὶς διάτες,
ἂν χρειάζεται, καὶ ὕστερα ἡ δουλειὰ
μπαίνει στὴ σειρά. Τὰ συνεργεῖα
δουλεύουν ἀσταμάτητα μέσ' στὸ
λιοπύρι τοῦ ἀλωνάρη πού κατα-
καίει τὴν πλάση—πλίθες στὸν ἴσκιο
δὲ γίνονται.

Ὁ ἰδρῶτας τρέχει οὔλο καὶ πιὸ πο-
λὺς, ἡ γλῶσσα στεγνώνει, τὰ χέ-
ρια καὶ τὰ πόδια πιάνονται ἀπ' τὸ
θάρος τῆς καζάκας καὶ τ' ἀδιάκο-
πο παγαινέλα. Καὶ οἱ ἀγριοφωνά-
ρες τῶν μαστόρων «λάσπη μωρὲ»
δὲ λένε νὰ πάψουν μιὰ στιγμὴ, οὔ-
τε ἀραιώνουν γιὰ νὰ πάρουν ἀνά-
σα. Μονάχα στὸ κολατσὸ θὰ καθή-
σουν λιγάκι γιὰ νὰ ξεποστᾶσουν
καὶ νὰ πάει ἡ χαψὰ στὸν τόπο τῆς
καὶ ὕστερα πάλι τὰ ἴδια. Νὰ σκε-

φτεῖς ὅτι καὶ τὸ τσίπουρο ἀκόμα πού τοὺς τρατάρει κάπου - κάπου ἢ νοικοκυρά γιὰ νὰ δροσιστοῦν ἢ τὸ τσιγάρο πού τοὺς φιλεῦει τ' ἀφεντικό στο πόδι τὸ πέρνουν, δὲν κάθονται. Τὸ θράδυ πέφτουν σπὸ στῶμα ξεροὶ ἀπ' τὴν κούραση καὶ τὰ πονίδια, μὰ τὴν αὐγὴ πάλι τὴν ἴδια ὥρα θᾶναι στο πόδι — τὸ χῶμα ὑψώνεται βουνὸ ὁλόκληρο ἀκόμα. Κι' ὅταν ὕστερα ἀπὸ κάμποσες μέρες τελέσουν θαθὺς ἀναστεναγμὸς θγαίνει ἀπ' τὰ φυλλοκάρδια, καὶ δείχνει τὸ λυτρωμό τους — κάτι ξέραν οἱ παπποῦδες φαίνεται. Μένουν, θέβαια, πίσω κάμποσα ἀκόμα γιὰ τὶς πλῖθες — γύρισμα, πόστιασμα, σκέπασμα — μὰ αὐτάνα ποιὸς τὰ λογαριάζει;

“Ἄν, γιὰ ν' ἀποφύγεις τὴν παιδεψίλα τούτη, θελήσεις νὰ χτίσεις μὲ πέτρα μὴ θαρρεῖς ὅτι γλυτώνεις τίποτας, ἐκτὸς κι' ἂν τὴν ἀγοράσεις ἔτοιμη ἀπ' τὸ νταμάρι πληρώνοντας τὰ μαλλιά τῆς κεφαλῆς σου. Ἀλλοιώτικα τὰ ἴδια σὲ καρτερᾶν — ἂν ὄχι χειρότερα. Πρέπει νὰ θρεῖς θράχο μὲ πέτρα καλή, νὰ τὸν ξεχωνιάσεις ἓνα γύρω θαθιά, ν' ἀνοίξεις λούκια μὲ τὸ λοστάρη καὶ ὕστερα νὰ θάλεις φουνέλο γιὰ νὰ τὴν σπάσεις — δουλειὰ γεμάτη κίντυνα πού δὲν εἶναι γιὰ τὸν καθένα. Κι' ἅμα πέσουν οἱ μπαταριὲς τρέχα νὰ μαζώξεις τὶς πέτρες πού σκόρπισαν δῶθε - κεῖθε καὶ νὰ τὶς φέρεις ὡς ἐκεῖ πού φτάνουν τὰ κάρρα — ἄστα καλλίτερα.

“Ὡσπου νὰ τελέσουν μὲ τὶς πλῖθες θᾶχει μπεῖ πιὰ τῆς Παναγιᾶς ὁ μῆνας. Θὰ ξαποστάσουν δυὸ - τρεῖς

μέρες κι' ὕστερα θὰ πάρουν τὸ δρόμο γιὰ τὸ βουνὸ μὲ τὰ ζᾶ φορτωμένα ἐργαλεῖα — κόφτρες, πριόνες, πριόνια, λιάτες, τσεκούρια — καὶ τ' ἀναγκαῖα γιὰ κᾶνα μῆνα κι' ἀκόμα — ψωμί, φαῖ, κρασί, στρωσίδια. Θὰ τραθήξουν θαθιά στο δάσος καὶ θ' ἀναζητήσουν ἔλατα γερὰ καὶ θεριακωμένα, δίχως κουφάλες καὶ σαπίσματα, γιὰ νὰ θγάλουν τὴ ξυλεία πού χρειάζεται τὸ σπίτι — ἢ δευτέρη τρανὴ φροντίδα ὕστερα ἀπ' τὶς πλῖθες. Θὰ τὰ ρίξουν, χωρὶς ἄργητα, καταγῆς, θὰ τὰ ξεβραχιολίσουν ἀπ' τὰ κλώνια, θὰ τὰ ξεφλουδίσουν γιὰ νὰ στεγνώξουν καὶ θὰ τὰ κόψουν στο μάκρος πού πρέπει. Σκληρὴ δουλειὰ καὶ τούτη, μὰ δουλεύεις κάτω ἀπ' τὸν ἴσκιο τῶν δέντρων καὶ μέσ' τῇ δροσίᾳ τοῦ βουνοῦ, πού ὅσο νᾶναι λιγοστεύει τὴν παιδεψίλα. Ἄμα συμπληρώσουν τὰ «κούτσουρα» θὰ ζέψουν τὰ μούλια καὶ θὰ τὰ σύρουν ὡς τὶς «κυλίστρες» τῆς πλαγιᾶς γιὰ νὰ κυλίσουν ὡς τὰ ξέφωτα—στά χαμηλά—ὅπου καρτερᾶν τὰ κάρρα πού θὰ τὰ πᾶν γραμμὴ στὸν «καταρράχτη». Ἀπ' τὰ «κούτσουρα» τοῦτα θὰ θγεῖ κάθε εἶδος ξυλεῖς—μάνες, δοκάρια, πάτερα, καθρόνια, ταμπάνια, τάβλες, μισοτάβλες καὶ ὅ,τι ἀκόμα χρειάζεται τὸ σπίτι. Τίποτας δὲν θὰ πάει χαμένο ἀπὸ δαῦτα, ὡς καὶ τὰ ξακρίδια ἀκόμα θὰ χρησιμέψουν κάπου, ἄλλα γιὰ πετσώματα στά καλύβια κι' ἄλλα γιὰ ρίγες στοὺς τσατμάδες. Ὁ πατέρας λέει πὼς τὰ παλιὰ χρόνια πέρναν μαζί τους καὶ ἓνα «καταρράχτη» τοῦ χειριοῦ καὶ

ἡ δουλειὰ τράβαε μῆνες ὁλόκληρους — ἔσκιζαν τὰ κούτσουρα κεῖ πάνω. Ἄλλα, θέβαια, τὰ χρόνια ἐκεῖνα θὰ μοῦ πεῖς κι' ἄλλοι οἱ ἄνθρωποι, μὰ δὲ θαριέσαι, ὁ ἀγώνας γιὰ τὸ κεραμίδι εἶναι πάντα ὁ ἴδιος — δὲν ἄλλαξαν καὶ πολλά. Κατεβαίνοντας στὸ χωριὸ — στὰ μισὰ τοῦ Τρυγητῆ — τοὺς καρτερᾶν κάμποσες δουλειές ἀκόμα. Καὶ τὸ κυριώτερο, μέσα στὸ μικρὸ καλοκαιράκι, τ' ἀηδημητριοῦ, πρέπει νὰ σκάψουν τὴν ἀσθεστόγουρνα καὶ νὰ κατασθέσουν κάμποσα καντάρια ἀσθέστη — «κλαρίσιο» ἀπ' τὸ βουνό, ποῦναι καλλίτερος — γιὰ νὰ προκάμει νὰ ψηθεῖ οὖλο τὸ χειμῶνα καὶ νᾶναι ἕτοιμος τὴν ἀνοιξη, στὸ ξεκίνημα.

Καὶ μ' αὐτὰνα θὰ τελειώσει ἡ φεινὴ χρονιά. Τὸ χειμῶνα δὲν θὰ κάμουν τίποτας — νισάφι πιά. Τὸ πολὺ - πολὺ νὰ βροῦν χτίστη καὶ νὰ συμφωνήσουν μαζί του — πόσα λεπτὰ γυρεύει, πότε θὰ ξεκινήσει, τί χρειάζεται — πρᾶμα ποῦ μπορεῖ ὅμως νὰ γίνει καὶ ξώλαμπρα σὰν κατεβοῦν ἀπ' τ' ἀπάνω χωριὰ οἱ κουδαράιοι — χτίστες μὲ τ' ὄνομα οὔλοι τους. Καὶ τὴν ἀνοιξη — τὴ δεῦτερη χρονιά — μὲ τὰ πρῶτα καλοσυνέματα τοῦ καιροῦ θ' ἀρχινέψει ὁ πόλεμος — ἐτοῦτος κι' ἂν εἶναι. Μέσα στὶς φούριες τῆς ὀψιμης σπαρμουδιᾶς, στὰ ξεβοτανίσματα καὶ στὶς φροντίδες τ' ἀμπελιοῦ πρέπει ν' ἀνοιχτοῦν τὰ θεμέλια, νὰ σκαφεῖ τὸ κατώϊ, νάρθει ὁ ἄμμος ἀπ' τὸ ποτάμι νᾶναι οὖλα στὴν ἐντέλεια. Καὶ μόλις φτάσουν οἱ χτίστες θὰ γίνει ὁ ἀγιασμός. Ὁ παπᾶς θὰ ψάλλει

εὐκές, ὁ νοικοκύρης θὰ θάλει τὴν πρώτη πέτρα καὶ ὁ πρωτομάστορας θὰ σφάζει ἀπάνω της μὲ τὸ μυστρί ἓνα χιονᾶτο χρονιαρικο κοκκόρι γιὰ νὰ «στοιχειώσει» τὸ σπίτι καὶ νᾶναι ἀκατάλυτο. Πολλοὶ χωριανοὶ — συγγενῆδες, φίλοι, γειτόνοι — θὰ παραβρεθοῦν στὸν ἀγιασμό γιὰ νὰ εὐκηθοῦν τὰ «καλορρίζικα» καὶ ν' ἀσημώσουν τὰ θεμέλια, γι' αὐτόνο χρειάζεται καὶ γερὴ «έτοιμασία». Οὔλοι θὰ πάρουν ἀπ' τὸ γλυκὸ ποῦ φκίαξε ἡ νοικοκυρά, γιὰ νᾶναι ἡ ζωὴ γλυκειὰ στὸ καινούργιο σπίτι, θὰ φᾶνε ἀπ' τ' ἄρνι τῆς σουβλας, ποῦ σιγοψήνεται πιὸ κεῖ καὶ θὰ πιοῦν ἀπ' τὸ κρασί τῆς στίθας γιὰ νά... συμπληρώσουν τὶς εὐκές καὶ νάρθουν στὸ κέφι νὰ ποῦν κανα τραγουδί καὶ νὰ φέρουν καὶ καμμιὰ ἐόλτα — νὰ χορέψουν. Κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μέρα τέρμα τὰ ζεύκια καὶ οἱ χαρές, τὸ νερὸ θὰ μπεῖ στ' αὐλάκι καὶ ἡ δουλειὰ θὰ πάρει τὸ δρόμο της. Τὰ κάρρα κουβαλᾶν πότες πέτρα γιὰ τὰ θεμέλια, — νταμαρίσια μὲ γκρίφια ποῦ πιάνει ἡ μιά στὴν ἄλλη καὶ γίνονται ἓνα κι' ὄχι ποταμίσια ἀπολειφασμένη ποῦ γλυστράει — πότες πλίθες γιὰ τὰ τοιχιά, πότες ἀσθέστη, ἄμμο, καὶ ὅ,τι ἄλλο χρειάζεται. Καὶ οἱ μαστόροι πελεκᾶνε, χτίζουν, ἀλφαδιάζουν καὶ «ζυγιάζουν». Τὰ ντουβάρια ἀρχίνεψαν σιγὰ - σιγὰ νὰ θγαίνουν ἀπ' τὴ γῆς καὶ νὰ ὀρθώνονται στὸν ἀγέρα — ρῖξαν κιόλας ἴσκιο — καὶ τ' ἀνοίγματα — πόρτες, παραθύρια, φεγγίτες — κόπηκαν. Καινούργιες ξυλοδεσιές στρώνονται καθε μέρα, τὰ πλακώματα σκεπάζουν

τ' ανοίγματα, οί σκαλωσιές άνεβαί-
νουν οδλο και πιό ψηλά. Ή δουλειά
προχωράει με θιάση και δέ σκώνει
καμμιά άργητα για χασομέρι για-
τι είναι πολλά τὰ όσα πρέπει νά γί-
νουν μέσ' στο καλοκαίρι και ό και-
ρός μαζεύει. Δέν πέρασε ένας μή-
νας και οί «μάνες» μπήκαν στη θέ-
ση τους, οί τρύπες για τὰ ταμπά-
νια μείναν πίσω και οδλο τὸ χτί-
σμα πήρε νά μοιάζει με σπίτι — δό-
ξα σοι ό Θεός. Κι' άμα φτάσει στο
ύψος πού πρέπει — νάχουν άέρα και
φῶς οί κάμαρες, θρ' άδερφέ — οί
χτίστες θά τὰ παρατήσουν, — τέλε-
ψαν πιά—και θά μπούν μέσα οί μα-
ραγκοί. Πρώτη δουλειά τουτωνών
είναι νά τὸ σκεπάσουν. Ό πρωτομά-
στορας θά ρίξει τὰ σκέδια και ανά-
λογα με τήν πεθυμιά του νοικοκύ-
ρη και τὰ όσα ό καιρός του τόπου—
άέρηδες, θροχές, χιόνια, ζέστες —
γυρεύει, θ' άρχινέψει τὸ συνταίρια-
σμα τής σκεπής,—τουρλωτή, άμπά-
σα, μονόπλευρη, δίπλευρη, τετρά-
πλευρη. Θά μπούν οί μαχιάδες και
οί σταυροί, θά καρφωθούν τὰ κα-
δρόνια και θ' άκλουθήσει τὸ
πέτσωμα — δουλειά στὰ ύψη με
κίντυνα πολλά, πού θέλει μυαλό ά-
κονισμένο και μεράκι πολύ. Κι' ά-
κόμα θέλει περισσεια προσοχή.

“Άμα τὸ πέτσωμα φτάσει στήν
κορφή στήνεται ό λουλουδένιος
σταυρός και άρχινεύουν τὰ χαρί-
σματα — τὰ «μαντήλια» — πού τὸ
μαστορόπουλο τὰ τελαλάει άπό κεί
πάνω με δυνατή φωνή ώστε ν' ά-
κουστούν σ' οδλο τὸ χωριό—«καλῶς
μᾶς ήρθε τὸ χάρισμα άπ' τὸ μπά-
ρμπα Κῶτσο, νά ζήσει αὐτόνος και

οὐλη ή φαμελιά του».

Ό μπάρμπα Τάκος άποφάσισε νά
σκεπάσουν τὸ σπίτι με κεραμίδια
και όχι με πλάκες, όπως μέχρι τώ-
ρα έκαναν στο χωριό — καλλίτερα
και όμορφότερα είναι, και θά γλυ-
τώσουν τις τρεχάλες νά τὰ φέρουν
άπ' τὸ βουνό. Για τὰ καλύβια και τὰ
παρακάλυθα θά σκεφτεί, έξ άλλου
έλέποντας και κάνοντας, είπαμε.
Και σέ δεύτερο θήμα άκλουθούν τὰ
πατώματα. Πάνω στις μάνες θά
μπούν τὰ ταμπάνια, θά καρφωθούν
τὰ πατόξυλα και οδλα θά τελέψουν
στὰ γρήγορα — δέν έχουν τίποτας
τὸ ξέχωρο.

Άπ' τή στιγμή πού τὸ σπίτι σκε-
πάστηκε και πατώθηκε ή δουλειά
πέρνει άλλο δρόμο για τὸν κάθε
νοικοκύρη. Κείνος πού θιάζεται —
και έχει θέβαια παράδες — συνεχί-
ζει. Μπαίνουν οί κάσες και τὰ όξω
κουφώματα για νά κλειστεί τὸ σπί-
τι και νά φυλαχτεί άπ' τις θροχές
και τις ύγρασίες και ύστερα γίνον-
ται οί διαιρέσεις και τὰ νταθάνια.
Τοῦτο θάνα τὸ χειμωνιάτικο — με-
γάλο για νά θολεί — εκείνο ή κρε-
βατοκάμαρη — μεσημβρινή για νά
μην είναι κρύα — πιό κεί ή καλή
κάμαρη, ή κουζίνα, και όπωςδήπο-
τε, στον άπάνω πάτο, τὸ «άθερ-
το» για τις χαρές και τις κα-
λές μέρες, αλλά και για τις κακές
— όξω και μακρυά. Θά γίνει ή σκά-
λα — ή όξω πέτρινη, ή μέσα ξύλινη
— κι' άπό κοντά τ' αλείματα — χον-
τρά και ψιλά — τ' άσβεστώματα
και τὰ μπογιατίσματα. Θά φκεια-
χτούν τζάκια και παραστιές όπου
πρέπει και θά μπούν στήν κουζίνα

ὅ,τι εἶναι ἀπαραίτητο — ντουλάπια, νεροχύτες, πιατοθήκες. Κι' ἄμα τελέψουν τὰ μέσα στοῦ σπίτι θ' ἀρχινέψουν τ' ἀπόξω. Ψηλὴ μάντρα θὰ τὸ ζώσει ὁλόγυρα καὶ θαρειὲς αὐλόπορτες θὰ τ' ἀσφαλίσουν — παύει νᾶναι ἀμπέλι ξέφραγο. Ἡ ἀπάνω αὐλὴ θὰ γκαλντεριμωθεῖ, θὰ φυτευτοῦν κλήματα γιὰ τὴν κληματαργιάν, θὰ χτιστοῦν πεζούλια καὶ ἀλτάνες γιὰ τὰ λουλούδια. Στὴν κάτω αὐλὴ πάλι, θὰ φυτευτεῖ καταμεσίς ἓνα δέντρο — καρυδιὰ γιὰ σκαμνιά—γιὰ νὰ ἱσκιώνουν τὸ καλοκαίρι τὰ ζωντανὰ καὶ ἓνα γύρω θὰ χτιστοῦν καλύβια καὶ παρακάλυθα—τ' ἀχοῦρι, ἢ ἀχειριῶνα, τὸ καδοτόπι, οἱ ἀποθήκες, ὁ σταῦλος, τὸ κοτέτσι, τὸ κουνελοκούτεσο. Καὶ ὅ,τι ξεμείνει ἀπ' τὸ γιούρτι θὰ γίνει μπαχτές γιὰ τὰ μυρωδικὰ καὶ τὰ ζαρζαθάτια καὶ σὲ μιὰν ἄκρη θὰ χτιστεῖ ὁ φοῦρνος, τὸ φουρνάκι καὶ τὸ πλυσταριὸ — μακριὰ ὁ καπνὸς καὶ οἱ μουτζούρες.

Ἄμα, ὅμως, ὁ νοικοκύρης δὲν τὰ θγάζει πέρα, φκειάχνει μονάχα τ' ἀναγκαῖα. Βάζει κουφώματα σ' ἕνα - δυὸ κάμαρες — στὰ κατοικούμενα — κλείνει τ' ἄλλα ἀνοίγματα μ' ὅ,τι τοῦ περισέψει — πλίθες, σανίδια — γιὰ μὲ παλιούρια, ἂν δὲν τοῦ περισέψει τίποτας, ρίχνει μιὰ ψάθα καταγῆς γιὰ πάτωμα καὶ ἀπὸ πάνω μιὰ κουρελοῦ καὶ μπαίνει μέσα καρτερώντας καλλίτερες μέρες γιὰ νὰ τ' ἀποτελειώσῃ. Τὰ ξετελέματα — εἴτε ἔτσι, εἴτε ἄλλοιως — τραβᾷν πολὺ καιρό, χρόνια ὁλόκληρα, καὶ καμμιά φορά δυὸ καὶ τρεῖς γενιὲς παλεύ-

ουν γιὰ δαῦτα. Ὅπως καὶ νᾶχουν τὰ πράματα τ' ἀμπάρια γιὰ τὰ γεννήματα, τὰ κιούπια γιὰ τὸ λάδι καὶ ἡ στίβα μὲ τὰ κρασοθάρελα στὸ κατώι, ὅπως καὶ οἱ κάδες, οἱ καδοποῦλες καὶ τὰ θαρέλια στὸ καδοτόπι, θὰ μποῦν ὅπωςδήποτε στὴ θέση τους γιὰτὶ εἶναι ἐργαλεῖα καὶ δίχως αὐτὰνα δὲν γίνεται. Κάμποσοι ἀνύπαντροι, σὰν δοῦν πὼς λιγοστέψαν οἱ παράδες καὶ τὸ σπίτι δὲν τέλειωσε, ρίχνουν τὴ «ντουφεκιά» — παντρεύονται — καὶ μὲ τὸν ἰδρῶτα καὶ τὶς πλάτες τοῦ πεθεροῦ — τὴν προίκα—τ' ἀποτελειώνουν. Ὁ μπάρμπα Τάκος σκοπεύει, θέβαια, ν' ἀρρεθωνιάσῃ τὸ γιό του στὰ ξετελέματα δὲν σκέφτεται ὅμως τὴν προίκα καὶ τὴ βοήθεια — σὲ κανέναν δὲν ἔδωκα ἀφοῦ θυγατέρες δὲν εἶχα, λέει, ἀπὸ κανέναν δὲν θὰ πάρω ἀκόμα καὶ ἂν τὸ σπίτι μείνῃ στὴ μέση. Αὐτόνο, ἐξάλου εἶναι τῆς πρεπειᾶς καὶ τῆς περηφάνειας.

Ἡ κάθε φαμελιά, προτοῦ μπεῖ στοῦ καινούργιο σπίτι, δὲ ξαστοχᾷ νὰ κράξῃ πάλι τὸν παπᾶ καὶ νὰ ψάλῃ μιὰν εὐκὴ — νᾶναι καλορρίζικο καὶ τυχερὸ καὶ οἱ νοικοκυραῖοι του γεροῖ — οὔτε παραλείπει νὰ φέρῃ ἀπ' τὴν ἐκκλησὰ τὰ κονίσματα ποὺ σαράντα μέρες τώρα βλογιῶνται στὸ ἱερὸ καὶ νὰ τ' ἀπιθώσει στὸ κονοστάσι, μαζὶ μὲ τὰ στέφανα τοῦ ζευγαριοῦ, ὅπου κάθε θράδυ, καὶ τὶς Κυριακὲς καὶ τὶς γιορτάδες καὶ τὸ πρωτὶ ἀνάβῃ τὸ καντήλι.

— Ἄς βοηθᾷ πάντοτε ἡ Χάρη Της, ὅπως ἴσαμε τώρα.

Τὸ κάθε σπίτι, μεγάλο γιὰ μικρό, ἀρχοντικὸ γιὰ καλύβι, τελειωμένο

για ἀτέλειωτο, εἶναι χτισμένο μὲ πολὺ ἰδρώτα καὶ περισσότερα θά-σανα καὶ φαρμάκια. Σκληρὴ δου-λειὰ καὶ μόχτος χρονῶνε, σφιχτο-χεριὰ καὶ κονομία ποῦφτανε ὡς τὴ στέρηση καὶ τὴ ψωμολίμα, ἔγνοιες καὶ φροντίδες ὅσες τ' ἀστέρια τ' οὐ-ρανοῦ καὶ ὁ ἄμμος τῆς θάλασσας χρειαστήκαν γιὰ νὰ στηθεῖ τοῦτο δῶ πού βλέπεις καὶ ν' ἀπαγγεῖ-σει ἡ φαμελιά. Πόσοι καυγάδες καὶ μαλλώματα μὲ τοὺς μαστόρους γιὰ τὶς σπατάλες, γιὰ τὰ στραβά, γιὰ τὸ σήμερα ἔρχομαι κι' αὐριο δὲν ἔρχομαι—ἀραιὰ καὶ ποῦ κανέννας κα-λὸς—δὲν φούντωναν κάθε τρεῖς καὶ τόσο τὰ μελίγγια τοῦ νοικοκύρη—κόλπος ἔλεγες θὰ τὸν θαρέσει—καὶ πόσες νύχτες δὲν πέρασαν δίχως νὰ κλείσει μάτι ἀναλογιζόμενος τὰ χρω-στιμιά καὶ τὶς ὑποχρεώσεις πού τὸν ἔπνιγαν; Τί νὰ πρωτοθυμηθεῖ κανέ-νας καὶ τί νὰ πρωτοκλάψει; Τὴ φα-μελιά πού πέρναε μὲ κρεμμύδι κι' ἐλιά, τὸ χιλιομπαλωμένο ροῦχο τῆς γυναίκας γιὰ τὰ τρύπια παπούτσια τῶν παιδιῶν πού ἔμπαζαν νερά; — τὸν ἑαυτὸ του ἄστον! Πόσες φορὲς τὰ πράματα δὲν ἦρθαν ἀλλοιώτικα ἀπ' ὅτι τὰ περίμενε — ἀνάποδα — καὶ πόσες ἀκόμα δὲν θρέθηκε δί-χως πεντάρια στὴν τσέπη — πανὶ μὲ πανὶ — ἐνῶ ἡ ἀνάγκη καὶ τὸ χρέος τοῦσφιγγαν τὸ λαιμό; Μῆνες ὁλόκλη-ρους — καὶ χρόνια — ἔβλεπε ἄνθρω-πο καὶ κρυβόταν ἄλλοτες γιὰ ν' ἀ-ποφύγει κείνους πού χρώσταιε — θα-ρὺ πρᾶμα νὰ χρωστᾷς καὶ νὰ ντρέ-πεσαι — καὶ ἄλλοτες γιὰ νὰ μὴν ἀ-ναγκαστεῖ νὰ πᾶει στὸν καφενὲ καὶ ξοδέψει τὸ κέρασμα. Καὶ τώρα ἀ-

κόμα θυμᾶται μ' ἀνατριχίλα τὸν κυρ-᾽Αργύρη τὸν τακογλύφο — πού ἀνάργυρο νὰ τὸν κάμει ὁ Θεὸς — πού τριγύριζε, σὰν τ' ὄρνιο στὸ ψοφίμι, καρτερῶντας τὸ γονάτι-σμα γιὰ νὰ τοῦ φάει σὲ τόκους καὶ ἐπιτόκια — τρεῖς τὸ λάδι, τρεῖς τὸ ξύδι, ἔξη τὸ λαδόξυλο — οὔλο του τὸ θιὸς. Βρεθῆκαν. βέ-βαια, δὲ μπορεῖ νὰ μὴν τὸ παραδε-χτεῖ, καὶ φίλοι καλοὶ πού τοῦ πα-ρασταθῆκαν — ἀποκοῦμπι γερὸ — καὶ τὸν συντράμαν ὅπως μπορού-σαν, ἄλλος μὲ δανεικά, ἄλλος μὲ ὑλικά, ἄλλος μὲ δουλειὰ — νᾶναι καλὰ οἱ ἀνθρώποι — μὰ τὸ χτίσιμο ἐνοῦ σπιτιοῦ εἶναι πάντα μπόρα ψυχοκαταλύτρα καὶ τὰ σημάδια τῆς, σὰν ἀπὸ σίδερο ἀναμένο, δὲν σβύνουν ποτέ.

Ἔδωκε, βέβαια, ὁ Θεὸς καὶ οὔλα τελειῶσαν καλὰ. Καὶ τώρα, ἡσυχος κάτω ἀπ' τὸ κεραμίδι του, νοιώθει κάτι τις πού δὲν λέγεται μὲ λόγια — πρέπει νὰ τὸ ζῆσεις γιὰ νὰ τὸ κα-ταλάβεις — καὶ πού ὅσο περισσότερο μόχτησε καὶ ὑπόφερε κανέννας τόσο γλυκότερο εἶναι — ὅσο δυνατότε-ρη ἡ μπόρα τόσο λαμπρότερη ἡ μέ-ρα π' ἀκλουθάει. Μέσα στὸ σπίτι του νοιώθει ἄρχοντας — βασιλιάς σωστός — καὶ αὐτόνο τοῦ δίνει τὴ ξεκούραση τοῦ κορμιοῦ ἀπ' τὸν κα-θημερινὸ μόχτο. Καὶ ἡ χαρὰ τῆς φα-μελιάς, π' ἀνασταίνεται μέσ' στὴ ζεστασιά του καὶ στὴ σιγουράδα γιὰ τ' αὐριο, θρέξει - χιονίσει, φέρ-νει στὴ ψυχὴ του ἓνα γαλήνεμα πρω-τόγνωρο, κάτι τις σὰν κείνο π' ἀ-ναγορεύουν τὰ θαγγέλια.

Ἄλλοι δὲν ἔχτισε σπίτι...

Ἐπιτρέπεται ἡ μερική ἢ ὀλική ἀναδημοσίευση τῶν κειμένων, μετὰ τὴν
προϋπόθεση νὰ γίνεταί μνεία τοῦ περιοδικοῦ, ὅπου πρωτοδημοσιεύθηκε
καὶ νὰ δημοσιεύεται ὁ πρόλογος ἢ τὸ σχόλιο τῆς συντάξεως, ἂν ὑπάρχει.

ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ